

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:

**«Планування доходів місцевих бюджетів (на матеріалах
фінансового управління Хмельницької міської ради)»**

Виконала: слухачка магістратури за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Синиця М.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник: кандидат економічних наук,
доцент **Ткачук Н.М.**

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

Рецензент: Заступник начальника
фінансового управління
Хмельницької міської ради
Мот П.С.

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	6
1.1. Теоретична сутність і необхідність планування доходів місцевих бюджетів.....	6
1.2. Методичні аспекти планування доходів місцевих бюджетів.....	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	21
2.1. Оцінка особливостей планування доходів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.....	21
2.2. Аналіз динаміки формування доходів місцевого бюджету	28
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	40
3.1. Удосконалення планування доходів місцевих бюджетів з врахуванням бюджетних трансфертів.....	40
3.2. Прогнозування як передумова планування доходів місцевих бюджетів	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. Необхідною умовою забезпечення стійкого економічного зростання у країнах з економікою, що розвивається, є провадження виваженої бюджетної політики, яка б передбачала та забезпечувала стійкий розвиток пріоритетних галузей економіки та напрямів діяльності. Ефективність бюджетної політики держави значною мірою залежить від ефективного бюджетного планування.

Глобалізація економічних відносин, світові фінансові кризи, інші деструктивні події, такі як пандемія COVID-19, внутрішньо-політичні кризи, війська агресія росії формують перед вітчизняною наукою нові виклики і запити щодо вдосконалення системи бюджетного планування як на державному, так і на місцевому рівні для забезпечення стабільного функціонування економіки країни в майбутньому.

У зв'язку з цим постає нагальна потреба у поглибленому дослідженні теоретичних засад планування доходів місцевих бюджетів та обґрунтуванні системи практичних рекомендацій щодо його вдосконалення. Необхідність вирішення цих питань і визначили актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення ефективного бюджетного планування та прогнозування широко розглядаються як зарубіжними, так і українськими вченими. До українських учених, які розглядали сильні та слабкі сторони бюджетного планування та прогнозування, належать: В. П. Горин [6,14], В.Г. Дем'янишин [6], Л.О. Козоріз [28], О. П. Кириленко [39], З.М. Лободіна [32], С. В. Савчук [14], І. Чугунов [53], Ю С. І. Юрій [32] та ін. Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених з питань формування доходів місцевих бюджетів можна назвати роботи: Р. Белома, Ш. Бланкарта, У. Еванса, Ф. Фішера, К. Фостера, М. Тодоровича та інших.

Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних та зарубіжних фахівців, здійсненим у галузі теорії та організації бюджетного процесу в Україні, слід

зауважити, що до цього часу багато проблем не знайшли свого остаточного вирішення. Існує необхідність підвищення рівня бюджетного планування на рівні територіальних громад у частині формування доходів їх бюджетів. Цінність їх праць полягає у визначенні та узагальненні методологічних, методичних та організаційних аспектів планування доходів бюджетів. Водночас ряд теоретичних і практичних питань оптимізації планування доходів місцевих бюджетів є недостатньо дослідженими з врахуванням необхідності зміцнення фінансової основи органів місцевого самоврядування.

Важливість зазначених питань зумовили вибір теми роботи, сформувавши її мету та завдання, окреслили об'єкт і предмет дослідження.

Метою роботи є поглиблення теоретичних і практичних засад планування доходів місцевих бюджетів.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити теоретичну сутність і необхідність планування доходів місцевих бюджетів;
- розкрити методичні аспекти планування доходів місцевих бюджетів;
- оцінити особливості планування доходів бюджету територіальної громади міста Хмельницького в мовах воєнного стану;
- проаналізувати динаміку формування доходів бюджету територіальної громади міста Хмельницького;
- запропонувати напрями удосконалення планування доходів місцевих бюджетів з врахуванням бюджетних трансфертів;
- здійснити прогнозування як передумову планування доходів місцевих бюджетів.

Об'єктом дослідження є процес планування доходів місцевих бюджетів як один з етапів бюджетного процесу на місцевому рівні.

Предметом дослідження виступають фінансові відносини між фінансовим управлінням Хмельницької міської ради та іншими учасниками бюджетного процесу з приводу планування доходів бюджету територіальної громади міста.

Методи дослідження. Структурний та системний методи використано при розкритті сутності системи планування доходів місцевих бюджетів. Історичний та логічний підходи використано при дослідженні методів планування доходів місцевих бюджетів. За допомогою статистичного і табличного методів досліджено практику планування та виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади.

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти України, статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, фінансового управління Хмельницької міської ради, монографічна та періодична література, навчальні посібники та підручники, матеріали наукових та науково-практичних конференцій, періодичних видань, ресурси Інтернету.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки роботи, що розкривають особливості планування доходів місцевих бюджетів, мають практичне значення у процесі підвищення рівня ефективності функціонування фінансово-економічних відносин територій і можуть бути використанні в діяльності фінансового управління Хмельницької міської ради.

Апробація результатів дослідження. За результатами здійсненого дослідження опубліковано тези у збірнику тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 1 грудня 2023 р.), а також у збірнику матеріалів Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 26» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополь, Польща, 24-25 січня 2024 р.) [47, 48].

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 53 позицій.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність і специфіка планування доходів місцевих бюджетів

На сучасному етапі функціонування місцевих фінансів актуалізуються питання зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. Позаяк рівень фінансового забезпечення місцевого самоврядування перебуває в критичному стані та потребує здійснення заходів щодо його покращення. Таку ситуацію можна пояснити наслідками економічної кризи, пандемією та воєнним станом, в якому перебуває економіка України. Це зачепило практично усі сторони суспільного життя й не оминуло найнижчих ланок бюджетної системи. Втім основну причину необхідно шукати в неефективності управління місцевими фінансами.

Ефективність функціонування місцевих бюджетів залежить від забезпеченості їх фінансовими ресурсами, які за своєю природою є обмеженими. Основу фінансів місцевого самоврядування становлять доходи місцевих бюджетів, яким відводиться особлива роль, адже за їх рахунок фінансуються програми і заходи у галузях освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення окремих територіальних громад. Своєчасне та обґрунтоване складання місцевих бюджетів залежить від планування доходів і вибачків такого бюджету. Очевидно, що формування доходів місцевих бюджетів перебуває в прямій залежності від їх планування в ході бюджетного процесу на місцевому рівні. Адже, від якості та своєчасності планування доходів місцевих бюджетів залежить обсяг фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій і завдань.

Процес складання місцевих бюджетів в Україні законодавчо врегульований Бюджетним кодексом України (далі – БКУ). Цей процес

передбачає здійснення планування його доходів і видатків на наступний рік та на середньострокову перспективу (плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди) [8]. Отже, планування доходів є важливою складовою бюджетного процесу на державному та місцевому рівнях.

Планування доходів місцевих бюджетів потребує аналізу результатів і перспектив соціально-економічного розвитку територіальних громад і регіонів. Крім того, виваженість і результативність планування доходів місцевих бюджетів суттєво впливає на обсяги їх бюджетних видатків, адже передбачає безпосереднє фінансування запланованих витрат місцевих бюджетів.

Як відомо, планування вважається найпершою, специфічною функцією управління, що полягає у розробці змісту та послідовності дій для досягнення сформульованої мети, відображеної в планах. Планування має доволі важливе значення у функціонуванні бюджетів будь-якого рівня, адже є складним фінансово-економічним та політичним процесом, який передбачає максимальне врахування великої кількості чинників, що впливатимуть на формування дохідної та видаткової частин бюджету

Місцеві органи влади також у процесі складання місцевих бюджетів керуються законодавчо встановленими методиками планування та прогнозування бюджетних доходів. Однак вони не в змозі реалізувати себе у бюджетному плануванні повною мірою, оскільки є залежними від державного бюджету і обсягів міжбюджетних трансфертів. За допомогою скоординованих та узгоджених бюджетних планів на регіональному рівні має створюватися фінансова база для виконання соціальних програм, здійснюватися розподіл доходів між окремими ланками бюджетної системи.

Варто зауважити, що на сьогодні в законодавчому полі України немає чіткого визначення терміну «бюджетне планування», однак в науковій літературі є достатньо велика кількість варіацій цієї дефініції, які можна систематизувати за такими підходами [45]:

1) бюджетне планування – це комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів щодо визначення доходів і видатків бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу;

2) бюджетне планування - це процес централізованого розподілу та перерозподілу ВВП і національного доходу;

3) бюджетне планування - це науково-обґрунтований процес установаження обсягів і джерел формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів із метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави. Таку позицію мають науковці: О.Д. Василик, К.В. Павлюк [17], В.Г. Дем'янишин [6], які в бюджетному плануванні, передусім, виділяють взаємозв'язок між визначенням обсягів необхідних видатків бюджетів і джерелами їх покриття та бажаним соціально-економічним розвитком держави в майбутньому.

Ми вважаємо що, усі вищезгадані підходи висвітлюють різнобічність бюджетного планування як явища системного, економічного та методологічного. Однак, найбільш наближеним до розуміння бюджетного планування у практиці складання бюджетів різних рівнів є визначення цього поняття, яке надає професор В.Г. Дем'янишин: «...Бюджетне планування за сутністю – це науково обґрунтований процес установаження обсягів і джерел формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів держави...» [6]. В такому визначенні не враховується бюджетне планування на місцевому рівні.

Особливої уваги заслуговує визначення цього терміна, надане В.О. Савищевою і В.Г. Жировою: «...Бюджетне планування – це діяльність із розроблення і складання проекту бюджету, яка забезпечує збалансованість та пропорційність бюджетних доходів та видатків, погодження та координацію діяльності учасників бюджетного процесу в майбутньому фінансовому році в процесі виконання бюджету...» [13]. Однак, автори в своєму визначенні недостатньо повно охарактеризовують бюджетне планування, оскільки не розкривають особливостей середньострокового бюджетного планування.

Відтак, на нашу думку, під бюджетним плануванням слід розуміти науково обґрунтований і методично та методологічно врегульований процес визначення обсягів і джерел формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів, який також передбачає погодження та координацію діяльності учасників бюджетного процесу в майбутньому в короткостроковій та середньостроковій перспективі. В трактуванні бюджетного планування на місцевому рівні мова йде про визначення обсягів і джерел формування та напрямів використання фондів грошових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Основним критерієм ефективності короткострокового планування доходів місцевих бюджетів є їх максимальне наближення (бажано – повний збіг) із реально отриманими бюджетними доходами та реально здійсненими бюджетними видатками. Тобто наскільки якісним і ефективним було планування доходів місцевих бюджетів, можна визначити тільки постфактум, коли завершився плановий бюджетний період.

Загальноекономічними завданнями, які вирішує якісно здійснене планування доходів місцевих бюджетів є такі (рис. 1.1).

- визначення економічного та фінансового потенціалу територіальної громади;
- ефективний розподіл бюджетних коштів територіальної громади;
- забезпечення якісного контролю на місцевому рівні;
- страхування від незапланованих надзвичайних стихійних, епідеміологічних та економічних явищ держави та регіонів.

Для налагодження ефективної організації планування доходів місцевих бюджетів вітчизняними науковцями розроблено та висвітлено низку принципів бюджетного планування, які мають забезпечити його якість і максимальну наближеність до потенційних економічних і бюджетних процесів.

*Визначення економічного потенціалу регіонів)
зادля мобілізації бюджетних доходів*

з метою забезпечення повноти та своєчасності надходження бюджетних доходів (особливо податкових) визначаються податкова база та перспективи її зростання (зменшення) у кожному регіоні держави

*Ефективний розподіл бюджетних ресурсів з
урахуванням напрямів та перспектив соціально-
економічної політики регіонів*

досягнення найвищої ефективності у розподілі бюджетних ресурсів у розрізі програмної та функціональної класифікацій видатків з урахуванням пріоритетних галузей і видів економічної діяльності на даному етапі розвитку економіки державита регіонів

Забезпечення ефективного контролю на місцевому рівні

забезпечення контролю як за фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання (з метою мобілізації повного обсягу запланованих бюджетних доходів), так і за розпорядниками та споживачами бюджетних коштів (зadля дотримання цільового використання бюджетних ресурсів у режимі їх постійної економії)

*Страхування від незапланованих надзвичайних
стихійних, епідеміологічних та економічних явищ*

- формування резервних фондів бюджетів задля покриття збитків, заподіяних надзвичайними ситуаціями, та здійснення нагальних видатків, які не були враховані у процесі планування основної видаткової частини бюджету

Рисунок 1.1 - Загальноекономічні завдання бюджетного планування *

*Примітка. Побудовано автором на основі опрацювання [32].

До принципів планування доходів місцевих бюджетів відносять такі:

- органічний зв'язок планування доходів місцевих бюджетів із системою державних та регіональних програмних документів економічного і соціального розвитку;
- демократизацію бюджетних відносин – створення оптимальних зв'язків між державним та місцевими бюджетами за умови проголошеної децентралізації;
- пріоритетність бюджетного планування над іншими фінансовими планами;
- наукове обґрунтування планів із метою забезпечення економічної обґрунтованості та реальності прогнозних розрахунків;

- застосування єдиної методології здійснення бюджетних розрахунків;
- раціональне визначення джерел ресурсів бюджетів;
- створення резервів для забезпечення безперервності бюджетного процесу на місцевому рівні;
- директивність та обов'язковість виконання бюджету всіма суб'єктами бюджетних відносин [19].

В узагальненому вигляді принципи планування та функціонування доходів місцевих бюджетів наведені на рис. 1.2.

Рисунок 1.2 - Принципи планування та функціонування доходів місцевих бюджетів*

*Примітка. Побудовано автором на основі опрацювання [6, 32].

Отже, впровадження дієвої та реалістичної бюджетної політики органами місцевого самоврядування є можливим виключно за умови дотримання вищезазначених принципів планування доходів місцевих бюджетів на рівні територіальних громад.

Вітчизняне бюджетне планування передбачає здійснення усіх етапів складання та затвердження місцевих бюджетів. Оскільки від обсягів базових дотацій, запланованих у державному бюджеті, залежать планові доходи більшості місцевих бюджетів, тому як об'єкт дослідження перш за все розглянемо саме місцеві бюджети. Основною «проблемою» бюджетного планування для органів місцевого самоврядування є не видаткова частина місцевого бюджету, а дохідна його частина. При цьому наголос робиться саме на плануванні податкових надходжень, оскільки вони є основними джерелами наповнення доходів бюджету, оскільки саме вони є основними доходами місцевого бюджету.

Згідно з дослідженнями Офісу з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, незважаючи на те, що інсубчі на сьогодні методики складені на основі показників, що впливають із самої сутності прогнозованих потоків податкових надходжень, у цих методик є низка суттєвих недоліків, які порушують основні критерії планування (точність планування, органи планування, прозорість розрахунків вплану) (рис. 1.3).

Точність плану	наявність значних похибок у плануванні здебільшого непрямих податків через неврахування органом планування багатьох факторів застарілі методики планування доходів
Орган планування	упередженість органів планування доходів бюджетів територіальних громад
Прозорість розрахунків	відсутність у публічній доступності методики планування інших податківі неподаткових надходжень, а також інформаційна база, з якої здійснюється прогнозування, недоступні широкому загалу, що значно зменшує довіру до результатів планування

Рисунок 1.3 - Відповідність планування доходів місцевих бюджетів основним критеріям планування та прогнозування*

*Примітка. Складено автором на основі опрацювання [45].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що планування доходів місцевих бюджетів доцільно розглядати як комплексний адаптивний процес

реалізації регуляторного механізму бюджетної політики на рівні територіальних громад. Планування доходів місцевих бюджетів являє собою процес визначення планових обсягів можливих надходжень до бюджетів територіальних громад на плановий рік. Саме від достовірного планування бюджетних доходів залежить в подальшому процес формування, регулювання, контролю та моніторингу системи бюджетних доходних показників з урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку територіальної громади.

1.2. Методичні аспекти планування доходів місцевих бюджетів

Загальні основи бюджетного планування доходів місцевих бюджетів визначаються Конституцією України, а також спеціальним бюджетним законодавством – Бюджетним Кодексом України. У процесі планування доходів місцевих бюджетів бере участь весь апарат фінансових органів в на місцевому рівні. Організаційна робота і узагальнення по складанню проекту місцевих бюджетів виконується фінансовими управліннями органів місцевого самоврядування.

Планування доходів місцевих бюджетів як процес передбачає відповідну діяльність стосовно проектування майбутнього стану бюджету територіальних громад із урахуванням змін у зовнішньому середовищі. Планування доходів місцевих бюджетів слід розглядати як початковий етап управління місцевими бюджетами. Однак це не є єдиний акт, а процес, який триває до завершення всього комплексу операцій, що плануються. Тому ввадаємо за доцільне виділити наступні складові планування доходів місцевих бюджетів як процесу: визначення кінцевої і проміжної мети планування; окреслення завдань, вирішення яких необхідне для досягнення мети; вибір засобів та способів їх вирішення; виявлення необхідних ресурсів, їх джерел і способу формування.

Врато також зазначити, що процес планування доходів місцевих бюджетів сьогодні здійснюється за допомогою таких методів [32]:

- метод прямого розрахунку;
- нормативний метод;
- метод коефіцієнтів або екстраполяції;
- аналітичний метод;
- балансовий метод;
- програмно-цільовий метод.

В основі кожного з названих є економічний аналіз, завдяки якому показників за минулі звітні періоди та чинники, що впливали на їх фактичне виконання. Вважаємо більш детально зупинитися на особливостях практичного використанні кожного з цих методів планування доходів місцевих бюджетів.

Метод прямого розрахунку полягає у здійсненні детальних планових розрахунків кожного елемента доходів місцевого бюджету. Планування ведеться за алгоритмом, який відбиває формування цього показника. Наприклад, планування акцизного податку передбачає здійснення розрахунків по кожному виду підакцизних товарів. Зауважимо, що метод прямого розрахунку є досить трудомістким, потребує значного інформаційного забезпечення, але саме він є найнадійнішим і найбільш достовірним. Як правило, саме цей метод використовується органами місцевого самоврядування при плануванні проекту місцевого бюджету на один рік [2].

Нормативний метод передбачає планування окремих показників доходів місцевих бюджетів на основі встановлених нормативів. Однак, використання лише одного цього методу в бюджетному плануванні на місцевому рівні не є досконалим, оскільки встановлені нормативи потребують постійного перегляду й уточнення.

Сутність аналітичного методу полягає в тому, що визначається не загальна величина того чи іншого показника доходів місцевого бюджету, а його зміна в плановому періоді під впливом певних факторів порівняно з базовим періодом. Такий метод має відносно точний характер і не потребує значних витрат часу.

Метод коефіцієнтів або екстраполяції базується на вивченні економічної кон'юнктури у минулому та сучасному періодах і застосуванні відповідних коефіцієнтів (наприклад, індексів інфляції) щодо фактичних результатів виконання місцевих бюджетів. Розрахунок показників бюджетних доходів здійснюється на основі досягнутого рівня в попередньому періоді та його коригуванні на стабільний розвиток країни. У процесі щорічного бюджетного планування екстраполяцію використовують як допоміжний засіб для попередніх розрахунків, оскільки цей метод має значні недоліки. По-перше він не дає можливість збільшити або зменшити доходи місцевих бюджетів залежно від різних обставин в плановому році (зміна законодавства, роботи податкових і інших контролюючих органів). По-друге, він негативно впливає на економічне використання бюджетних коштів, оскільки їх планування здійснюється виходячи з досягнутого рівня в попередньому році.

Одним з методів планування доходів місцевих бюджетів є балансовий метод, суть якого полягає в обов'язковому збалансуванні бюджетних доходів і витрат, адже розподіляти та споживати можна тільки те, що виробили. Збалансованість плану економічного і соціального розвитку та вдосконалення пропорцій в економіці, стійкий її розвиток створюють умови необхідні для формування і виконання збалансованого і реального місцевого бюджету.

Передовим і перспективним методом бюджетного планування вважається програмно-цільовий метод, ідея якого полягає в тому, щоб зосередити увагу не тільки на можливостях місцевих бюджетів, тобто наявних фінансових ресурсах окремих територіальних громад, а й на тому, який із цих фінансових ресурсів ефективніше можна використовувати з метою отримання конкретних результатів. Згідно зі ст. 2 п. 42 Бюджетного кодексу України програмно-цільовий метод у бюджетному процесі - це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу [8].

Тому програмно-цільовий метод складання місцевих бюджетів передбачає декілька інший підхід до формування бюджетних показників. Цей процес починається із зосередження уваги в першу чергу на результатах, які необхідно досягти в державному секторі, а вже потім ставитися питання про те, які ресурси необхідно найефективніше використовувати для досягнення намічених результатів і яким чином.

Уперше програмно – цільовий метод був упроваджений в приватному секторі. Ідея належала американському підприємцю, власнику автомобілебудівної компанії «форд» Ліндону Джонсу. У середині 1960-х років міністр оборони США Роберт Макнамара перейняв цю ідею і дозволив запровадити її в міністерстві, яке він очолював. Пізніше було ухвалене рішення про впровадження цього методу у всіх міністерствах США [45].

Практика використання програмно-цільового методу до складання бюджету була дуже ефективною. Бюджет став зрозумілим і чітким. Це торкалося не тільки бюджету центрального уряду (федерального), але і муніципальних бюджетів. В даний час більшість країн з ринковою економікою використовує елементи цього методу в бюджетному процесі [37].

В даний час склалася така ситуація, коли кількість програмних документів, по яких необхідно фінансувати ті або інші заходи, зокрема розвитку соціальної інфраструктури, через виділення коштів з державного бюджету, є достатньо значною. Потреби в засобах бюджету значно перевищують загальний об'єм фінансових ресурсів, які має в своєму розпорядженні держава. Більше того, в період ухвалення програмних документів враховується той факт, що надходження отримання доходів до бюджету шляхом проведення відповідній фіскальній політиці держави не завжди має характер постійного збільшення. Тобто динаміка надходження до бюджету може бути як позитивною, так і негативною в реальному вимірюванні. Така ситуація пов'язана з макроекономічною стабільністю, яка, у свою чергу, залежить і від внутрішніх та від зовнішніх причин

Стосовно впровадження програмно-цільового методу в бюджетному процесі України на місцевому рівні, в тому числі в соціальній сфері, варто проводити палнування доходів місцевих бюджетів цим методом з метою: підвищення відповідальності головних розпорядників коштів з ефективною та раціональним використанням ресурсів; посилення і зміцнення бюджетного контролю; поліпшення розподілу ресурсів між підгалузями; підвищення рівня зобов'язань щодо побудови прогнозних напрямів бюджетної політики і т.д., враховуючи те, що на місцевому рівні програмно-цільовий метод дозволяє визначати доходи від діяльності органів місцевого самоврядування у вигляді обґрунтування обсягів добровільної сплати у місцевий бюджет [3].

З метою покращення фінансового забезпечення дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин необхідним є: забезпечення стабільності та передбачуваності надходжень до місцевих бюджетів; визначення видатків, що фінансуються з місцевого та державного бюджету з врахуванням загальнодержавних та місцевих проблем; оптимізація системи місцевих податків та зборів за видами, ставками та базою оподаткування; економічне обґрунтоване та своєчасне надання дотацій, субсидій та субвенцій визначеним регіонам.

Планування доходів місцевого бюджету здійснюється з урахуванням визначеного Бюджетним кодексом України складу доходів за загальним та спеціальним фондами. При плануванні доходів місцевого бюджету на плановий бюджетний період враховуються [14]:

- статистичні показники, які використовуються при розрахунку прогнозних надходжень податків і зборів, зокрема за попередній бюджетний період, очікувані макропоказники Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на звітний (поточний) бюджетний період та прогнозні на плановий бюджетний період, затверджені відповідною постановою Кабінету Міністрів України;
- зміни податкового законодавства щодо індексації ставок, виражених в абсолютних значеннях;

- фактичне виконання дохідної частини місцевого бюджету за результатами трьох попередніх бюджетних періодів та 7 місяців звітного (поточного) бюджетного періоду.

Отже, розглянемо більш детально особливості палнування основних видів доходів місцевих бюджетів.

Планові обсяги податкових надходжень розраховують за податками і зборами, які зараховуються до конкретного місцевого бюджету, відповідно до податкових ставок і бази оподаткування. Основним бюджетоутворюючим податком місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб. З 2024р. він зараховується до доходів бюджетів територіальних громад у розмірі 64% (у тому числі з виплат військовим), а решта податку – до доходів державного бюджету. Основним показником для розрахунку планових надходжень податку на доходи фізичних осіб є показник витрат на оплату праці.

Розрахунок планового обсягу податку на прибуток підприємств проводять з урахуванням бази оподаткування і ставок податку (базова ставка – 18%). При цьому необхідно врахувати, що податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності зараховується до місцевих бюджетів у повному обсязі.

Плановий обсяг рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів визначається з урахуванням динаміки надходжень за попередні роки, надходжень поточного року, прогнозного індексу цін виробників промислової продукції, тенденції платного відпуску деревини. Розрахунок планового показника рентної плати за спеціальне використання води до місцевих бюджетів здійснюється з урахуванням динаміки надходжень за попередні роки, надходжень поточного року, прогнозного індексу цін виробників промислової продукції, а також тенденції використання води водокористувачами. Розрахунок планового обсягу надходжень рентної плати за видобування корисних копалин загальнодержавного та місцевого значень (у т. ч. рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин) проводиться з урахуванням динаміки надходжень за

попередні роки, надходжень поточного року, прогнозного індексу цін виробників промислової продукції, а також тенденції видобутку (погашення) корисних копалин.

Плановий обсяг надходжень до місцевих бюджетів державного мита визначають з урахуванням динаміки надходжень за попередні роки. Розрахунок планової суми податку на майно, зокрема плати за землю, проводять відповідно до юридичних і фізичних осіб за видами земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності з урахуванням бази оподаткування і ставки податку. Плановий обсяг податку на майно (податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) розраховують за об'єктами житлової та комерційної нерухомостей, юридичними і фізичними особами, а також з урахуванням площі об'єктів, ставки податку, мінімальної заробітної плати, податкових пільг.

Плановий обсяг надходження єдиного податку визначають за групами платників з урахуванням ставки податку, прожиткового мінімуму для працездатних осіб, мінімальної заробітної плати, бази оподаткування.

Розрахунок запланованого обсягу плати за ліцензії проводять на основі оптової та роздрібною торгівлі з урахуванням таких чинників: динаміки кількості виданих ліцензій, діючих і скасованих; середньої плати за 1 видану ліцензію.

При визначенні планового обсягу акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів враховується база оподаткування – вартість запланованого обсягу реалізації пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну і ставка податку – 5%, а також те, що зараховується зазначений податок до бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.

Розрахунок планових обсягів надходжень екологічного податку передбачає врахування бази оподаткування – обсягів, видів забруднюючих навколишнє природне середовище речовин і ставок оподаткування. Плановий

обсяг екологічного податку конкретного місцевого бюджету визначається на основі нормативів його зарахування згідно Бюджетного кодексу України [8].

Планові обсяги неподаткових надходжень місцевих бюджетів (доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження; власні надходження бюджетних установ) визначають із урахуванням динаміки їхнього надходження за попередні звітні періоди, очікуваного надходження у звітному (поточному) періоді та наслідків можливого впливу чинників на фінансовий стан комунальних підприємств, вартість надання адміністративних послуг, вартість платних послуг, які надаються бюджетними установами тощо.

Планові обсяги доходів від операцій з капіталом місцевих бюджетів (надходження від продажу основного капіталу; продажу землі та нематеріальних активів) розраховують за плановою кількістю і вартістю земельних ділянок та інших об'єктів, які будуть реалізовуватись у плановому бюджетному періоді.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

2.1. Оцінка особливості планування доходів місцевого бюджету в умовах воєнного стану

В процесі формування доходів місцевих бюджетів України, основним етапом якого є планування відповідних показників, вважаємо, що на цьому етапі органи місцевого самоврядування мають забезпечити основні функції бюджетного планування.

Варто зауважити, що планування доходів місцевих бюджетів України здійснюється на основі прямого розрахунку із застосуванням індексу відносної податкоспроможності відповідного регіону, який визначається з урахуванням звітних даних про фактичні надходження податків та зборів до цих бюджетів за три останні бюджетні періоди перед тим роком, в якому формуються показники бюджету на плановий бюджетний період. Також на цьому етапі відбувається планування доходів, які враховуються та не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Слід відмітити, що велика роль у бюджетному процесі на місцевому рівні відводиться бюджетному плануванню, під яким розуміють діяльність, яка включає складання проекту бюджету, його розгляд і затвердження з метою отримання якісного бюджетного плану. За економічною сутністю бюджетне планування можна охарактеризувати як науково-обґрунтований процес визначення обсягів і джерел формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів держави.

За змістом планування доходів місцевого бюджету – це особлива сфера фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень у сфері надходжень місцевого бюджету стосовно фінансового забезпечення необхідних бюджетних видатків.

Об'єктом бюджетного планування на місцевому рівні виступає фінансова діяльність органів місцевого самоврядування, пов'язана з виконанням покладених на неї функцій. Метою планування доходів є визначення планових показників обсягів надходжень бюджету територіальної громади м. Хмельницького. Суб'єктами процесу такого планування є фінансове управління Хмельницької міської ради, яке задіяне до процесу планування доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького.

Вміле та результативне здійснення планування доходів місцевого бюджету в ході регулюванні соціально-економічних процесів розвитку територіальної громади залежить від якісного вирішення завдань, що можуть бути розв'язані за його допомогою. Враховуючи надзвичайну вагу та необхідність планування доходів місцевих бюджетів, вважаємо за доцільне дослідити особливості планування доходів бюджету територіальної громади міста Хмельницького за 2018-2022рр. Про обґрунтованість планування доходів досліджуваного нами в роботі місцевого бюджету свідчить рівень виконання запланованих показників бюджетних доходів територіальної громади міста. Відтак проаналізуємо рівень виконання планових показників доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі його загального та спеціального фондів, що більш наглядно подано на рис. 2.1.

Як видно з наведених на рис. 2.1 даних, планові показники доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади (без врахування офіційних трансфертів) були фактично перевиконані у 2021-2022рр., тоді як у 2018-2019 рр. відмічається недовиконання планових доходів загального фонду та сукупних доходів, а у 2020р. – недовиконання планових показників доходів спеціального фонду на 28,2% та сукупних доходів, що засвідчує фактичне недоотримання коштів на потреби розвитку громади м. Хмельницького зазначеного періоду.

Враховуючи діючий воєнний в Україні вважаємо за доцільне розглянути особливості виконання планових показників доходів даного місцевого бюджету впродовж 2022р. (року військової агресії).

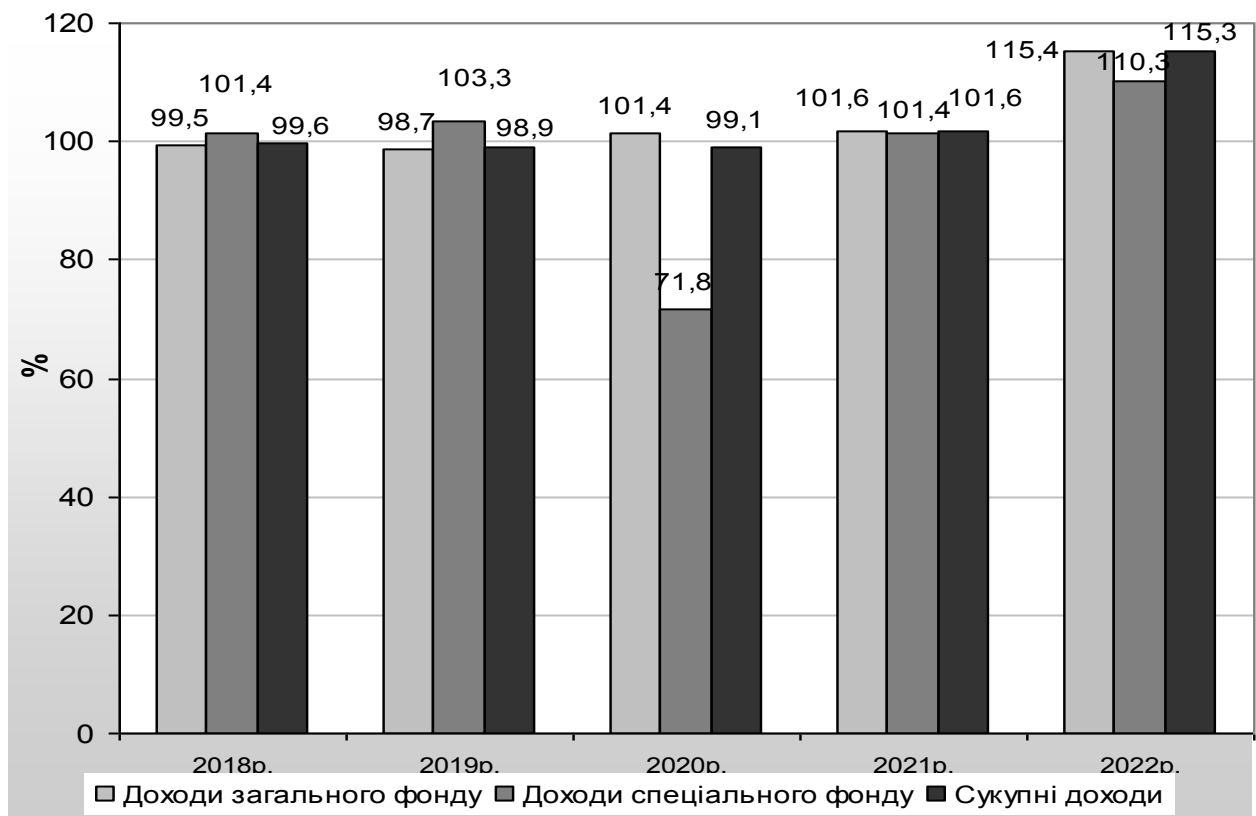

Рисунок 2.1 – Динаміка рівня фактичного виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2018-2022рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [4].

Як видно з наведених на рис. 2.2 даних, план доходів загального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади в 2022р. був виконаний за перший квартал, за перше півріччя та за 9 місяців 2022р., при цьому найвищий рівень перевиконання за фактичними надходженнями цих доходів був за 9 місяців – на 7,8% (для порівняння – за 2021р. план доходів був перевиконаний лише на 1,6%). Варто зауважити, що впродовж 2022р. спостерігаємо суттєве недовиконання плану доходів спеціального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади, що засвідчує фактичне недоотримання коштів на потреби розвитку громади м. Хмельницького. Найбільший рівень невиконання плану доходів спеціального фонду досліджуваного бюджету було за перше півріччя 2022р. – 44,6%, тоді як за перший квартал план був недовиконаний на 32,7%, а за 9 місяців звітнього року – на 41,2%. Для порівняння – у 2021р., за відсутності військового стану,

фактичні надходження доходів спеціального фонду бюджету громади перевищували їх планові показники на 101,4%.

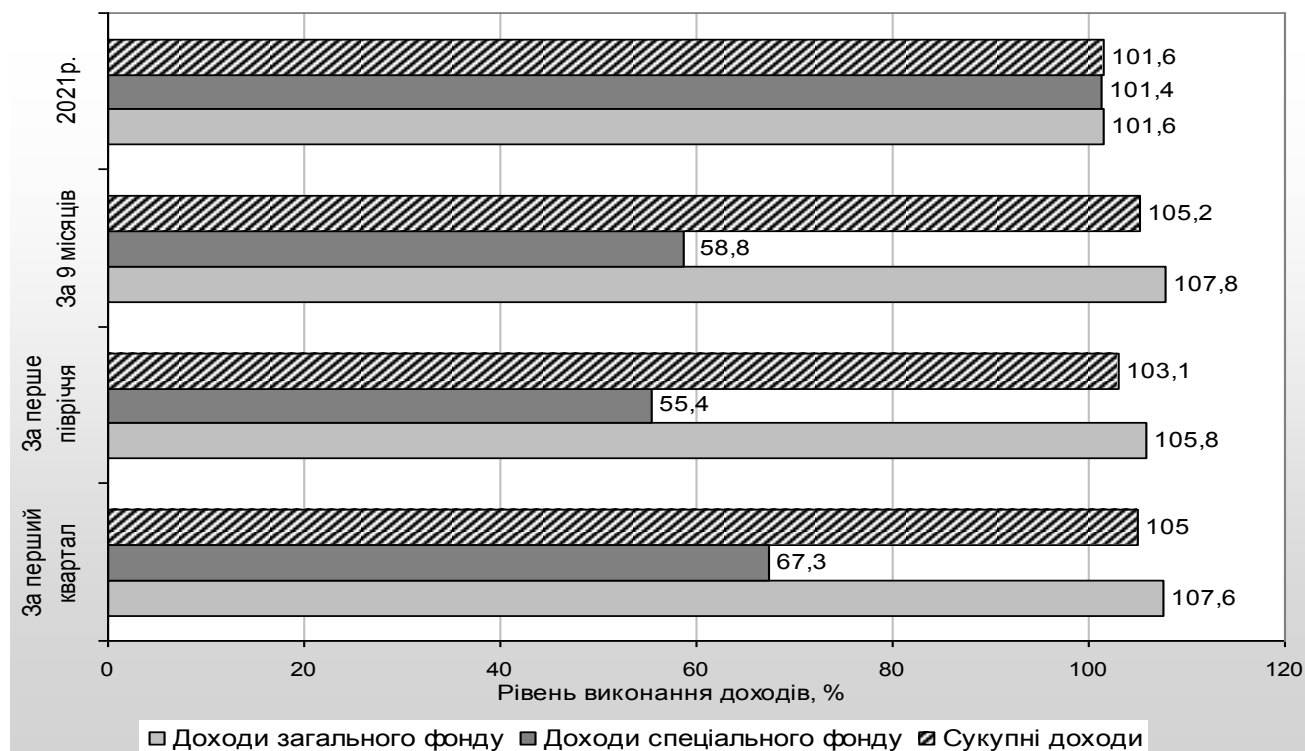

Рисунок 2.2 – Динаміка рівня фактичного виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів у 2022р.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [4].

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи місцевих бюджетів містять такі складові: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом і офіційні трансферти. Саме в розрізі таких груп і проаналізуємо фактичне виконання запланованих доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2020-2022 рр. (табл. 2.1). Із даних, наведених в табл. 2.1 бачимо, що за досліджуваний період у структурі доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади найбільшу частку становили податкові надходження, а саме: у 2020р. - 71% усіх доходів, у 2021р. цей показник скоротився до 62,3%, а у 2022р. зріс до рекордних 79,6%. Таке різке зростання податкових надходжень до бюджету досягнуто завдяки поселенню на території громади значної кількості внутрішньо переміщених осіб, підвищенню грошових виплат військовослужбовцям, а також завдяки збільшенню нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів (із 60 до 64%) та

підвищенню розміру законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати (із 6000 до 6500 грн.) на підставі статті 28 та ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік».

Таблиця 2.1. Динаміка виконання доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького за групами доходів у 2020-2022 рр.*

Рік	Виконання	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансферти	Власні доходи (без трансфертів)	Всього доходів
2020	Заплановано, млн. грн.	1851,7	169,6	24,0	634,8	2048,5	2683,4
	Фактично, млн. грн.	1886,7	169,5	27,0	571,7	2086,8	2658,5
	Виконання плану, %	101,9	99,9	112,4	90,1	101,9	99,1
	Частка, %	71,0	6,4	1,0	21,5	78,5	100,0
2021	Заплановано, млн. грн.	2320,3	203,3	25,9	1181,1	2556,6	3737,7
	Фактично, млн. грн.	2367,0	213,5	29,6	1178,9	2618,5	3797,4
	Виконання плану, %	102,0	105,0	114,2	99,8	102,4	101,6
	Частка, %	62,3	5,6	0,8	31,0	69,0	100,0
2022	Заплановано, млн. грн.	2950,0	188,0	7,8	670,3	3151,8	3822,1
	Фактично, млн. грн.	3507,5	201,3	22,2	669,6	3735,7	4405,2
	Виконання плану, %	118,9	107,1	284,3	99,9	118,5	115,3
	Частка, %	79,6	4,6	0,5	15,2	84,8	100,0
2022 - 2020	Темп приросту, %	85,9	18,8	-17,6	17,1	79,0	65,7

*Примітка. Сформовано автором на основі офіційних даних [4].

Наступними за розміром в структурі доходів бюджету громади були офіційні трансферти, частка яких в структурі доходів бюджету громади становила у 2020р. 21,5%, у 2021р. 31,0%, а у 2022р. цей показник скоротився до 15,2%. Основну масу цих трансфертів становила освітня субвенція із держбюджету, призначена для фінансування поточних витрат на забезпечення середньої освіти (а саме на заробітну плату педагогічних працівників). Наступними за обсягом були неподаткові надходження, частка яких у загальній

структурі доходів бюджету громади становила у 2020р. 6,4%, у 2021р. – 5,6%, та у 2022р. 4,6%. Такі надходження громада в основній мірі отримує від штрафів та інших фінансових санкцій, адміністративних зборів та від розміщення тимчасово вільних коштів на депозитах у державних банках та від купівлі облігацій внутрішньої державної позики (що входить до повноважень відділу доходів. Найменше доходів громада отримує від операцій з капіталом, частка яких у загальних доходах громади у 2020р. становила 1%, та скорочувалась до 0,8% у 2021р. та 0,5% у 2022р. Такі доходи громада отримує від продажу землі, відчуження та продажу майна тощо. Також бачимо, що у загальній структурі доходів зростає частка власних доходів, а саму у 2020р. – 78,5%, у 2021р. надійшла значна частка трансфертів із інших бюджетів, тому значення даного показника скоротилось до 69,0%, а у 2022 році зросло до 84,8%. Бачимо в цілому за аналізований період у кожному із періодів спостерігалось перевиконання власних доходів відносно запланованих значень, що свідчить про відносну ефективність справляння власних доходів громади, та зростання самостійності бюджету територіальної громади м. Хмельницького від державного та обласного бюджетів.

Акцентуєчи увагу на стан виконання фактичних доходів досліджуваного місцевого бюджету за їх групами в 2022р. варто підкреслити, що перевиконання плану спостерігаємо за податковими надходженнями загального та спеціального фонду (табл. 2.3). Перевиконання по загальному фонду за податковими надходженнями за 9 місяців 2022р. становило 109,2% внаслідок збільшення фактичних надходжень податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності в 7,7 разу та надходжень туристичного збору у 2 рази. Фактичні доходи спеціального фонду за даною групою бюджетних надходжень перевиконані порівняно з планом удвічі за рахунок лише надходжень екологічного платку.

Щодо неподаткових надходжень загального фонду бюджету міста маємо перевиконання плану на 30,8% станом на 1.10.2022р., за рахунок збільшення у два рази фактичних надходжень чистого прибутку (доходу) комунальних

підприємств, що вилучаються до даного місцевого бюджету та надходжень від адміністративних штрафів і санкцій; тоді як по спеціальному фонду – недовиконання плану майже на 50% внаслідок різкого скорочення власних надходжень бюджетних установ і організацій територіальної громади міста.

Таблиця 2.3. Рівень виконання плану доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів за групами доходів упродовж 2022р.*

Групи доходів	Показники	За перший квартал		За перше півріччя		За 9 місяців	
		загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
Податкові надходження	План, млн. грн.	576,2	188,7	1333,7	0,36	2194,3	0,54
	Факт, млн. грн.	631,9	409,2	1432,6	0,84	1396,5	1,2
	Рівень виконання плану, %	109,7	216,9	107,4	229,0	109,2	228,3
Неподаткові надходження	План, млн. грн.	10,6	48,2	24,9	94,7	40,4	141,7
	Факт, млн. грн.	12,8	31,9	31,6	46,6	52,8	73,6
	Рівень виконання плану, %	121,1	66,2	126,5	49,2	130,8	52,0
Доходи від операцій з капіталом	План, млн. грн.	5,0	3,1	10,0	4,1	15,0	6,5
	Факт, млн. грн.	10,3	2,3	18,0	6,7	31,9	12,2
	Рівень виконання плану, %	206,0	72,3	180,0	163,3	212,9	187,8
Офіційні трансферти	План, млн. грн.	171,1	0,0	417,3	0,0	516,3	0,0
	Факт, млн. грн.	171,0	0,0	415,2	0,0	516,3	0,0
	Рівень виконання плану, %	99,9	0,0	99,5	0,0	100,0	0,0
Сукупні доходи	План, млн. грн.	757,2	52,4	1776,0	101,7	2751,0	153,2
	Факт, млн. грн.	815,8	35,2	1879,3	56,4	2965,6	90,1
	Рівень виконання плану, %	107,6	67,3	105,8	55,4	107,8	58,8

*Примітка. Складено автором на основі офіційних даних [4].

Єдина група бюджетних надходжень, по якій план перевиконаний фактично по загальному та по спеціальному фондах бюджету Хмельницької міської територіальної громади, це доходи від операцій з капіталом. Майже на 100% виконані надходження від офіційних трансфертів по загальному фонду досліджуваного місцевого бюджету, тоді як по спеціальному фонду таких

надходжень не було заплановано. Враховуючи результати проведеного аналізу доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за групами їх бюджетної класифікації, сукупні доходи місцевого бюджету фактично перевиконані лише по загальному фонду, а по спеціальному фонду – недовиконання становить в межах 32-41% (див табл. 2.3).

Отже, підсумовуючи вищевикладене відмітимо, що планування дохідної частини дооцінюваного місцевого бюджету відіграє важливу роль у бюджетному процесі територіальної громади міста. Якість планування доходів місцевого бюджету залежить від затриваних методів планування та достовірного передбачення різноманітних факторів впливу та його врахування при розрахунку планових показників бюджетних доходів. Бюджетним кодексом України на сьогодні, на жаль, не визначено чіткого механізму щодо аналізу відповідності прогнозованих показників плановим показникам доходів місцевих бюджетів. Через це вже в наступному за плановим бюджетному періоді існують значні розбіжності між прогнозованим та плановими показниками і, тим паче, з фактичними даними виконання місцевого бюджету. Ліквідування даного недоліку може позитивно вплинути на реальність планування доходів місцевих бюджетів в Україні в складних умовах воєнного стану.

2.2. Аналіз динаміки формування доходів місцевого бюджету

Повномасштабна війна України проти росії показала, наскільки стійким є місцеве самоврядування, яке здатне гідно протистояти будь-яким викликам, зокрема, й у фінансовій частині. Адже організація та забезпечення діяльності тероборони, матеріально-технічна допомога ЗСУ, залучення допомоги іноземних партнерів – все це органи місцевого самоврядування почали здійснювати з самого початку військових дій, забезпечуючи при цьому, постійну підтримку всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка бізнесу, організація

укриттів, продовження надання послуг на високому рівні навіть незважаючи на щоденні обстріли.

Через війну місцеві бюджети зазнали розбалансованості та стикнулися з багатьма викликами. В умовах воєнного стану формування та розпорядження доходами місцевих бюджетів характеризуються значними особливостями, зважаючи на непередбачувані ситуації, пов'язані з воєнними діями, та необхідність перерозподілу фінансів на першочергові потреби в час війни. Очевидно, що такі обставини не є притаманними для мирного часу, тому стають причиною багатьох проблем та незручностей, пов'язаних із формуванням доходів органів місцевого самоврядування, а також їх розподілом та використанням у таких складних умовах. Органи місцевого самоврядування повинні швидко реагувати та оперативно приймати рішення для забезпечення життєво необхідних потреб жителів своїх територіальних громад.

Окремим викликом для місцевих громад стали, так звані, «заблоковані статті» бюджету, виконання яких стало неможливе в умовах воєнного часу. Так, за кошти місцевих бюджетів проводять невеликі за обсягами поточні ремонти, натомість громада не може продовжувати вже розпочате будівництво чи розпочинати нові проекти. Натомість, всі капітальні видатки на інфраструктурні проекти заморожені, окрім погашення фінансових зобов'язань, які є у громади щодо інфраструктурних об'єктів перед європейськими інституціями, що фінансуються коштами бюджету розвитку [9].

Тому формування доходів бюджету міста є одним з найважливіших питань територіальної громади. Місцеві бюджети в Україні формуються з двох частин, а саме загального й спеціального фондів. Загальний фонд наповнюється коштами, призначеними для виконання органами місцевого самоврядування загальних функцій (надання медичних, освітніх послуг, послуг соціального захисту тощо). Кошти спеціального фонду також спрямовуються у ці сфери, однак з однією суттєвою відмінністю: у них є конкретні, чітко визначені джерела доходів і напрями витрат [32]. Загальний фонд місцевого бюджету формується переважно за рахунок податкових і неподаткових надходжень, а

також доходів від операцій з капіталом. Більш детально динаміку формування доходів за загальним і спеціальним фондом досліджуваного місцевого бюджету подано в табл. 2.4.

Таблиця 2.4. Динаміка доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2018-2022рр.*

Доходи бюджету	Роки									
	2018		2019		2020		2021		2022	
	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %
Загальний фонд	3000,1	94,6	2967,6	94,2	2508,7	94,4	3282,5	86,4	4255,0	96,6
Спеціальний фонд	169,5	5,4	181,8	5,8	149,7	5,6	514,9	13,6	150,2	3,4
Усього	3169,7	100,0	3149,4	100,0	2658,5	100,0	3797,4	100,0	4405,2	100,0

*Примітка. Складено автором на основі офіційних даних [4].

Як видно з наведених у табл. 2.4 даних, доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади більш як на 90% сформовані за рахунок доходів загального фонду: на 94,6% в 2018р., 86,4% в 2021р. і 96,6% у 2022р. В абсолютному вираженні доходи міста склали на кінець звітнього року 4405,2 млн. грн., у тому числі: доходи загального фонду – 4255,0 млн. грн., доходи спеціального фонду – 150,2 млн. грн. (для порівняння: в 2021р. було 514,9 млн. грн.). Питома вага доходів спеціального фонду є значно меншою і ставить відповідно 3,4-13,6% усіх доходів міського бюджету, при цьому найменша їх частка була на кінець саме 2022р. - 3,4% За досліджуваний період відбулося збільшення надходжень даного місцевого бюджету у 2021-2022рр., а упродовж 2018-2020рр. їх обсяг знижувався щорічно внаслідок несприятливої ситуації щодо коронавірусу та вжитих заходів.

Аналізуючи динаміку доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2018-2022рр. зазначимо, що найбільший вплив на динаміку сукупних доходів мала зміна доходів загального фонду місцевого бюджету. Так у 2021р. сукупні доходи місцевого бюджету зросли на 42,8% за рахунок збільшення доходів загального фонду на 30,8% та зростання обсягів доходів спеціального фонду в 3,4 рази. У 2022р. наявна інша тенденція:

зменшення доходів спеціального фонду порівняно з попереднім роком на 84,5% та збільшення доходів загального фонду на 29,6% зумовило зростання сукупних доходів бюджету територіальної громади міста на 16% (рис. 2.3).

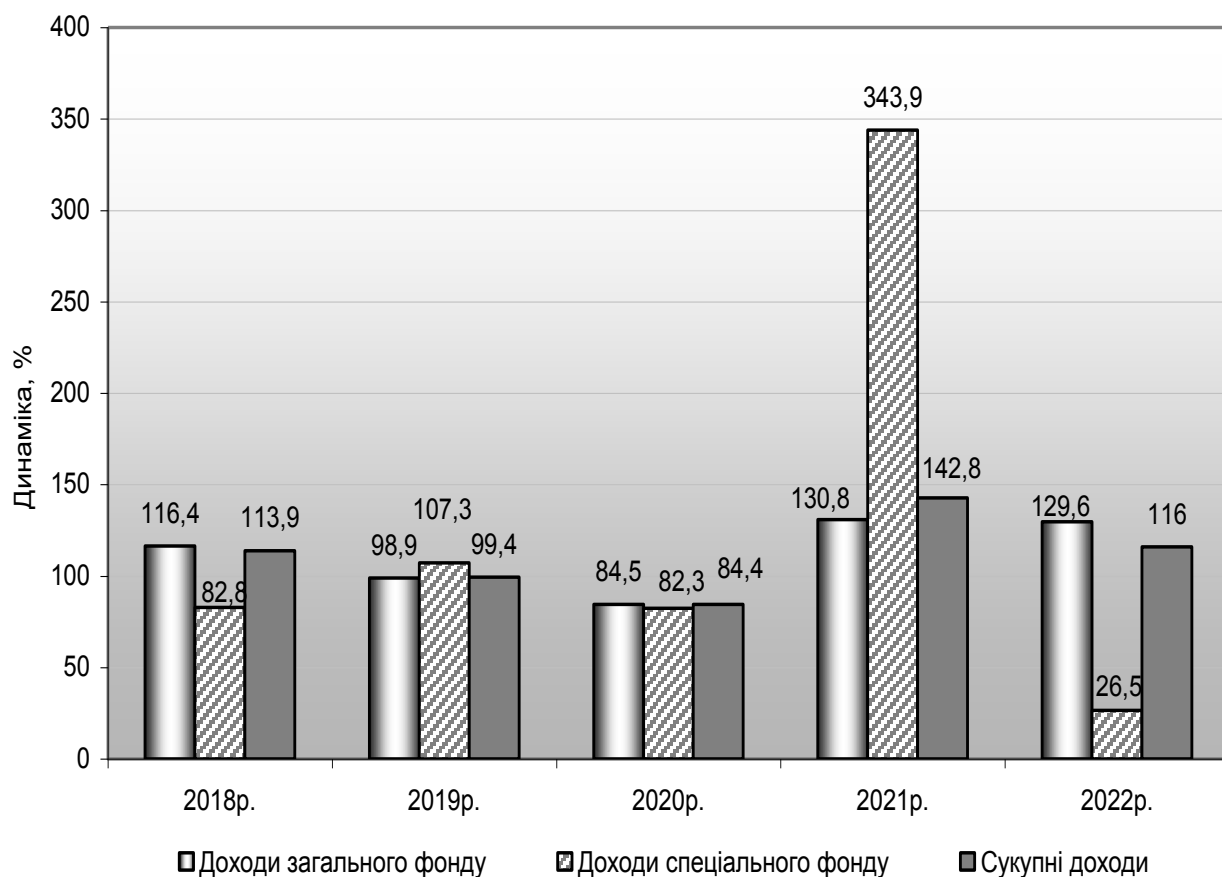

Рисунок 2.3 - Динаміка доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів у 2018-2022рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [4].

Важливо також проаналізувати динаміку формування доходів доаного місцевого бюджету в розрізі їх складових: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом і офіційні трансферти, що наглядно. Наведені в табл. 2.5 дані проведеного нами аналізу свідчать про те, що доходи бюджету територіальної громади міста Хмельницького зросли у 2021-2022рр., а впродовж 2018-2020рр. спостерігається їх зменшення. Відмітимо, що в звітному році доходи досліджуваного бюджету збільшилися на 6-7,8 млн. грн. за рахунок зростання податкових надходжень на 48,2%, тоді як решта груп бюджетних доходів демонструють зниження; лише в 2021р. відбувалося суттєве збільшення усіх груп бюджетних доходів.

Таблиця 2.5. Динаміка доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2018-2022 рр. за групами доходів, млн. грн.*

№ з/п	Групи доходів	Роки					Відхилення у 2022р., (+,-) порівняно з:			
		2018	2019	2020	2021	2022	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.
1.	<i>Податкові надходження</i>									
-	Обсяги	1496,4	1747,0	1886,7	2367,0	3507,5	+2011,1	+1760,5	+1620,8	+1140,5
-	Темп росту,%	-	116,7	108,0	125,5	148,2	-	+31,5	+40,2	+22,7
2.	<i>Неподаткові надходження</i>									
-	Обсяги	233,5	230,0	169,5	212,5	201,3	-32,2	-28,7	+31,8	-11,2
-	Темп росту,%	-	98,5	73,7	125,4	94,7	-	-3,8	21	-30,7
3.	<i>Доходи від операцій з капіталом</i>									
-	Обсяги	11,7	16,5	27,0	29,6	22,2	+10,5	+5,7	-4,8	-7,4
-	Темп росту,%	-	141,0	163,6	109,6	75,0	-	-66,0	-888,6	-34,634,6
4.	<i>Офіційні трансферти</i>									
-	Обсяги	1434,2	1151,4	571,7	1178,9	669,6	-764,6	-481,8	97,9	-509,3
-	Темп росту,%	-	80,3	49,6	206,2	56,8	-	-23,5	7,2	-149,4
5.	Усього	3169,7	3149,4	2658,5	3797,4	4405,2	+1235,5	+1255,8	+1746,7	+607,8
-	Темп росту,%	-	99,4	84,4	142,8	116,0	-	+16,6	+31,6	-26,8

*Примітка. Складено автором за офіційними даними [4].

Роль і значення окремих груп доходів у формуванні бюджету територіальної громади міста Хмельницького характеризує їх частку і динаміка, що подано на рис. 2.4.

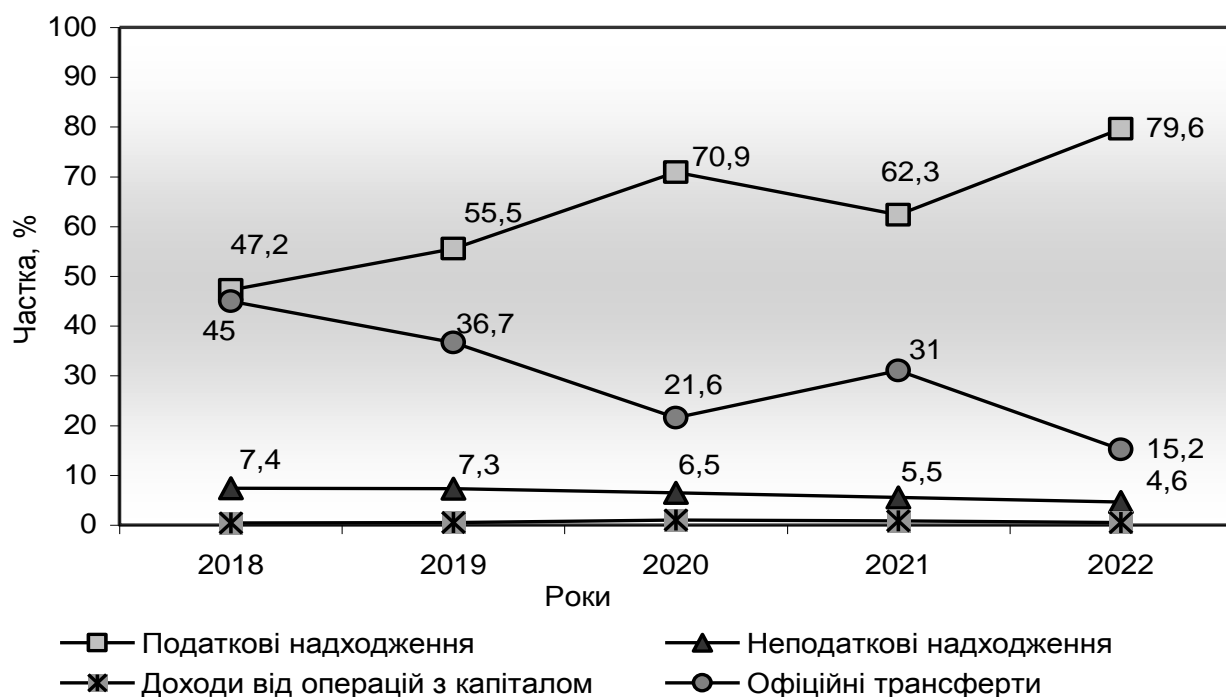

Рисунок 2.4 - Динаміка частки доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2018-2022рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [4].

Як видно з рис. 2.4, головним джерелом формування доходів досліджуваного бюджету є податкові надходження, частка яких на кінець 2022р. сягала майже 80%, тоді як у 2018р. складала 47,2%. Варто відмітити також скорочення протягом 2020-2021рр. частки податкових надходжень з 70,9% до 62,3%. Оскільки податкові надходження є найбільш надійним та стабільним джерелом будь-якого бюджету, зменшення їхньої частки в доходах місцевих бюджетів свідчить про недоліки чинної системи розподілу доходів між окремими ланками бюджетної системи України та надмірну централізацію податків. Неподаткові надходження формують доходи бюджету територіальної громади міста лише на 4,6% у 2022р. та 7,4% у 2018р. Відбувається щорічне зменшення питомої ваги офіційних трансфертів з 45% у 2018р. до 15,2% у 2022р. Частка доходів від операцій з капіталом у формуванні доходів бюджету міста Хмельницького є найменшою і становить не більше 1%.

Практичне застосування податкового методу формування доходів місцевого бюджету передбачає використання такого бюджетного інструменту як податки та збори, що характеризуються безповоротністю, примусовістю справляння, надійністю, регулярністю та стабільністю надходження. До складу податкових надходжень бюджету міської територіальної громади зараховуються такі податки та збори:

- загальнодержавні податки: податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, податок на доходи фізичних осіб;
- місцеві податки і збори: плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, туристичний збір, єдиний податок, акцизний податок, екологічний податок (зараховуються стовідсотково до спеціального фонду бюджету).

Розглянемо в динаміці структуру податкових надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади. Як свідчать наведені в табл. 2.6 дані, більше половини податкових надходжень бюджету м. Хмельницького становить податок на доходи фізичних осіб: на кінець 2022р. – 74,5%, що на 13,0% більше, ніж у 2018р. і на 8,7% більше, аніж у попередньому році.

Таблиця 2.6. Структура податкових надходжень до бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2018-2022рр.*

Види податкових надходжень	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Податок на доходи фізичних осіб	61,6	63,7	65,1	65,8	74,5
Податок на прибуток фінансових установ комунальної власності	0,1	0,05	0,08	0,07	0,17
Рентна плата за використання природних ресурсів	0,0	0,01	-	0,06	0,03
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1,2	1,3	1,4	1,5	1,3
Плата за землю	10,0	9,2	8,4	7,8	5,3
Транспортний податок	0,3	0,2	0,06	0,06	0,0
Туристичний збір	0,05	0,02	0,02	0,05	0,1
Єдиний податок	16,7	17,2	16,9	17,0	12,8
Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	5,3	4,5	4,2	3,7	4,9
Акцизний податок з реалізації пального	4,7	3,8	3,8	3,9	0,9
Екологічний податок	0,05	0,02	0,04	0,06	0,02
Усього податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Примітка. Обчислено та складено автором на основі офіційних даних [4].

Надходження від сплати єдиного податку складають 12,8%, майже відвічі менше (5,3%) надійшло доходів від плати за землю й майже 5% доходів сформовані за рахунок надходжень акцизного податку; частка рештки податків є незначною у формуванні доходів досліджуваного місцевого бюджету.

Враховуючи те, доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади формуються, в основному за рахунок податкових надходжень і офіційних троансфертів, розглянемо структуру податкових надходжень до бюджету територіальної громади м. Хмельницького в розрізі кварталів 2022р. Як видно з наведених у табл. 2.7 даних, основним бюджетоутворюючим податком Хмельницької міської територіальної громади є податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) з часткою в сукупних доходах станом 1.10.2022р. у 74,2%, що більше порівняно з даними початку року на 12,8%. Незважаючи на те, що середня заробітна плата в Україні за умов воєнного стану зростає невисокими темпами, надходження до місцевого бюджету м. Хмельницького від ПДФО має зростаючу тенденцію впродовж 9 місяців 2022р. за рахунок

збільшення фонду на грошове забезпечення військовослужбовців, які проходять підготовку, або вже стали до лав ЗСУ, так звані, «бойові виплати».

Таблиця 2.7. Структура податкових надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади впродовж 2022рр., %*

Види податкових надходжень	Станом на початок місяця у 2022р.				Динаміка, %		
	1 січня	1 квітня	1 липня	1 жовтня	за 1 місяць	за 6 місяців	за 9 місяців
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	65,8	69,0	73,1	74,2	104,8	111,1	112,8
Податок на прибуток фінансових установ комунальної власності	0,1	0,2	0,5	2,8	200	500	2800
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1,5	0,8	1,0	1,1	53,3	66,7	73,3
Плата за землю	7,8	6,1	5,8	5,6	78,2	74,4	71,8
Єдиний податок	17,0	18,9	15,3	13,5	111,2	90	79,4
Акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі підакцизних товарів	3,7	2,8	3,3	3,1	75,7	89,2	83,8
Акцизний податок з реалізації пального	3,9	2,0	0,9	0,5	51,3	23,1	12,8
Екологічний податок	0,1	0,1	0,1	0,1	100,0	100,0	100,0
Інші податки та збори	0,1	0,1	0,1	0,1	100,0	100,0	100,0
Усього податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Примітка. Складено автором на основі власних розрахунків і офіційних даних [4].

Вагоме значення у формуванні доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького має єдиний податок, частка якого за 9 місяців 2022р. становила 13,5%, що є найменшим значенням від початку року. Питома вага плати за землю становила 5,6%, що менше порівняно з даними початку 2022р. на 1,2%. Ще меншою є частка акцизного податку у формуванні доходів даного місцевого бюджету – 3,1%, що менше проти даних початку року на 0,6%. Участь інших податків і зборів у формуванні доходів досліджуваного місцевого бюджету є менш значимою – питома вага їх в сукупних доходах становить менше 1%. Ще однією важливою статтею доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в 2022р. є кошти, отримані з державного бюджету у вигляді субвенцій, а також субвенції з інших місцевих бюджетів,

частка яких становила 17%. Зокрема, за 9 місяців 2022р. бюджет міста отримав освітню субвенцію з державного бюджету в розмірі 498,2 млн. грн., що становить 77% із затверджених 646,4 млн. грн. на 2022р.

Дані, наведені у додатку А свідчать про те, що в структурі податкових надходжень основну масу становлять саме загальнодержавні податки, частка яких зростає із 73,3% у 2020 році, до 73,6% у 2021 році, та до рекордних 80,5% у 2022 році, а у грошовому виразі розміри надходжень від цих податків за аналізований період зросли на 104,2%. Відповідно частка місцевих податків у структурі податкових доходів у відсотковому значенні знизилась із 26,7%, до 26,4%, та до 19,5% у 2022 році. Однак розмір цих податків скоротився лише у відсотковому співвідношенні, а у реальних показниках вони зросли на 35,7% протягом аналізованого періоду. Загальний темп приросту податкових надходжень бюджету громади протягом 2020-2022 років становив 85,9%, що є хорошою тенденцією.

Щодо загальнодержавних податків та зборів, то основну їх масу становив податок на доходи фізичних осіб, який зараховується до бюджету громади у розмірі 60%, а із початком дії військового стану цей норматив було збільшено до 64% [8]. Звідси й бачимо зростання даного податку у структурі податкових доходів громади із 65,1% у 2020р., до 65,8% у 2021р., та до рекордних 80,5% у 2022 році. Також причинами такого зростання доходів від даного податку слугувало підвищення розміру законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати з 01.12.2021р., зростання грошових виплат військовослужбовцям у 3,5 рази із початком повномасштабного вторгнення, а відповідно й розміру сплати податку з доходів, а також у зв'язку із працевлаштуванням на території громади значної кількості внутрішньо переміщених осіб.

Щодо акцизного податку, то бачимо, що його частка в податкових доходах громади знизилась із 8,1% у 2020р., до 7,6% у 2021р., та до 5,8% у 2022р., що значною мірою пов'язано із встановленням нульового акцизу на пальне у березні 2022р., а саме через прийняття закону України «Про внесення

змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [16]. Проте, з вересня 2022 року знову запроваджено оподаткування пального, та згідно постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2022 року № 1059 відновлено зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до місцевих бюджетів [17]. Саме тому, частка акцизного податку із пального, виробленого на території держави, та ввезеного до держави, скоротилась із 3,9% доходів бюджету у 2020-2021рр., до всього лише 0,9% доходів, що є негативним фактором у формування доходів бюджету.

Також бачимо рекордне значення податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, який у повному розмірі зараховується до бюджету громади. Доходи від цього податку зросли із 0,09% у 2020р. та 0,06% у 2021р., до рекордних 0,17% податкових доходів бюджету громади. Окрім того зауважимо, що у 2020 році до бюджету надійшли доходи з податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у розмірі 80 тис. грн., який не справляється іще від 01.01.2011р. [19]. Такі надходження відбулися унаслідок заборгованості із сплати даного податку, яка могла бути стягнута примусово судовим рішенням.

Щодо місцевих податків, то їх основну масу становив єдиний податок, частка якого в податкових доходах громади становила у 2020р. 16,9%, у 2021р. – 17,0%, а у 2022р. скоротилась до 12,8%. Таке скорочення було спричинено прийняттям Закону України від 15.03.2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», згідно якого платники 1-ї та 2-ї групи мають право в період воєнного стану не сплачувати єдиний податок. Відповідно до цього закону також надано можливість фізичним особам – підприємцям та юридичним особам за 3-ю групою оподаткування з оборотом до 10 млрд. грн. сплачувати єдиний податок з обороту в обсязі 2% (неплатник ПДВ) [16]. Варто зазначити, що на території громади є платники єдиного податку усіх чотирьох груп, у тому числі, й четвертої групи

(сільськогосподарські товаровиробники), які з'явилися внаслідок приєднання до громади навколишніх сіл.

Значним у структурі податкових доходів бюджету є і розмір плати за землю, частка якого склала 8,4% у 2020р., та скорочувалась до 7,8% у 2021р., та 5,3% у 2022р. Таке скорочення пов'язано із зростанням заборгованості щодо сплати даного податку, а також у зв'язку із звільненням суб'єктів малого та середнього бізнесу, які здійснюють підприємницьку діяльність на ринках, торгових майданчиках та торгових рядах від сплати земельного податку та орендної плати за землю в березні - квітні 2022 р.

Бачимо також доволі різке зростання туристичного збору, а саме із 0,3% усіх податкових доходів громади у 2020р, до 1,0% у 2021р., та 1,9% у 2022р. Таку тенденцію можна пояснити введенням карантинних обмежень у 2020 році, у зв'язку із пандемією Covid-19, що частково паралізувало туризм на території держави, а отже і надходження даного збору. У 2021р. карантинні обмеження було послаблено, відповідно й відбулось зростання доходів із даного збору. А рекордне значення із сплати туристичного збору у 2022р. пов'язано з проживанням значної кількості внутрішньо переміщених осіб в готельних закладах громади. Також наявні надходження у 2022р. із збору за провадження торговельної діяльності у розмірі 1000 грн., яке могло надійти внаслідок заборгованості зі сплати даного податку, стягнутої судовим рішенням.

За 2022 рік територіальна громада м.Хмельницького отримала субвенції з державного та обласного бюджету по загальному фонду в сумі 660,7 млн. грн., в тому числі: освітню субвенцію – 646,4 млн.грн. (100% до плану); інші субвенції – 14,4 млн. грн (95,0%). Крім того, отримано дотацію з обласного бюджету на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я за рахунок відповідної додаткової дотації з державного бюджету в сумі 6,6 млн.грн (100% плану) та іншу дотацію (для надання компенсації закладам соціального захисту за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб) в сумі 2,2 млн. грн (100% плану), що в сукупності підтверджує важливість офіційних трансфертів у бюджеті міста.

Щодо міжбюджетних трансфертів, які виплачуються із бюджету Хмельницької міської територіальної громади, то варто зазначити, що оскільки громада не є дотаційною, та має достатні ресурси для забезпечення власних потреб, вона, відповідно до статей 97-103 Бюджетного кодексу України здійснює виплату реверсної дотації до державного бюджету. Дані, наведені в додатку Б свідчать про те, що основну масу трансфертів із бюджету територіальної громади становила реверсна дотація, а саме у 2020р. 93,4% від усіх трансфертів, у 2021р. цей показник зріс до 83,8%, а у 2022р. знизився до 21,2%. Із бюджету Хмельницької міської територіальної громади, відповідно до статті 99 Бюджетного кодексу України сплачується реверсна дотація лише із доходів від податку на доходи фізичних осіб, із урахуванням індексу платоспроможності за цим податком та кількості населення громади [2]. В умовах війни наявність реверсної дотації має особливе значення, адже існує істотна потреба у горизонтальному вирівнюванні громад, адже значна кількість прифронтових територій не можуть в повній мірі забезпечити виконання доходів власних бюджетів, тому зменшення обсягу реверсної дотації негативним фактором.

Наступною за розміром в структурі трансфертів місцевого бюджету є субвенція до державного бюджету на виконання програм соціально-економічного розвитку регіонів, частка якої зросла із 5,4% у 2020р. до рекордних 77,5% у 2022р., що було спричинене передачею субвенції до державного бюджету, яка має бути спрямована на допомогу військовим частинам ЗСУ на території Хмельницької міської територіальної громади.

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що податкові надходження є невід'ємною складовою доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади. Основну частину податкових надходжень громада отримує саме за рахунок загальнодержавних податків, ставки яких визначені Податковим кодексом України. Не зважаючи на значну кількість негативних факторів впливу на формування податкових доходів, їх обсяг неперервно зростає, що є позитивним у розвитку Хмельницької міської територіальної громади.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Удосконалення планування доходів місцевих бюджетів з врахуванням бюджетних трансфертів

Необхідність регулювання державою бюджетних відносин зумовлена сьогодні значною диференціацією рівнів соціально-економічного розвитку, а отже, і фінансових потенціалів окремих територіальних громад, що ще більше буде виражено у поствоєнний період. Також це зумовлено й потребою усунення горизонтальних і вертикальних фіскальних дисбалансів задля забезпечення доступності та якості надання суспільних послуг, гарантованих державою, усім верствам населення.

Визначальну роль в організації цього процесу відіграє бюджетне регулювання, що здійснюється через систему фінансового вирівнювання. Будучи складовою фінансової стратегії держави, фінансове вирівнювання спрямоване на згладжування диспропорцій регіонального розвитку.

В сучасних умовах розвитку, саме за допомогою системи фінансового вирівнювання й здійснюється бюджетне регулювання, як один з найважливіших методів бюджетного механізму. Фінансове вирівнювання спроможності у європейських країнах передбачає передачу фінансових ресурсів між субрегіональними урядами з метою пом'якшення регіональних відмінностей у фіскальній спроможності та потребах у витратах. Система фінансового вирівнювання перерозподіляє кошти від заможніших територіальних громад до тих місцевих громад, які стикаються з більшими витратами на душу населення або меншими доходами на душу населення. Такі передачі можуть відбуватися вертикально: від вищих рівнів органів місцевого самоврядування до їх нижчих рівнів, або горизонтально: в межах одного й того самого рівня органу місцевого самоврядування.

На думку багатьох науковців, основними інструментами фінансового вирівнювання є [12-13, 34]:

- закріплені доходи – закріплені за відповідними місцевими бюджетами загальнодержавні податки й збори або їхня частка;
- міжбюджетні трансферти.

Вато відзначити, що реформа бюджетних відносин у напрямку фіскальної децентралізації, розпочата в Україні у кінці 2014р., суттєво змінила сам механізм бюджетного вирівнювання, але водночас, міжбюджетні трансферти залишаються домінуючим інструментом цієї системи. Новим механізмом горизонтального бюджетного вирівнювання є вирівнювання дохідної спроможності бюджетів, у процесі якого для розрахунку базової (реверсної) дотації враховуються надходження податку на доходи фізичних осіб для бюджетів об'єднаних територіальних громад із врахуванням конкретних параметрів (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Параметри, з урахуванням яких здійснюється горизонтальне вирівнювання дохідної спроможності бюджету територіальної громади міста*

*Примітка. Складено автором на основі даних [8, 32].

Одним із важливих параметрів для здійснення горизонтального вирівнювання дохідної спроможності місцевого бюджету є індекс податкоспроможності, який, згідно ст. 99 Бюджетного кодексу України, є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності місцевого бюджету в порівнянні з аналогічним середнім показником для місцевого бюджету в Україні в розрахунку на одну особу [8].

Саме від величини індексу податкоспроможності місцевого бюджету буде залежати можливість здійснення горизонтального вирівнювання його дохідної спроможності та вид міжбюджетного трансферту, який буде використаний для цього (базова чи реверсна дотація) (рис. 3.2).

Обсяги надходжень податку на доходи фізичних осіб та розміри базових дотацій у бюджеті територіальної громади м. Хмельницького подані на рис. 3.3. Так, за досліджуваний період надходження податку на доходи фізичних осіб, що зараховується до бюджету даної територіальної громади щороку зростали, також на 2022-2023рр. були заплановані більші обсяги надходжень даного податку.

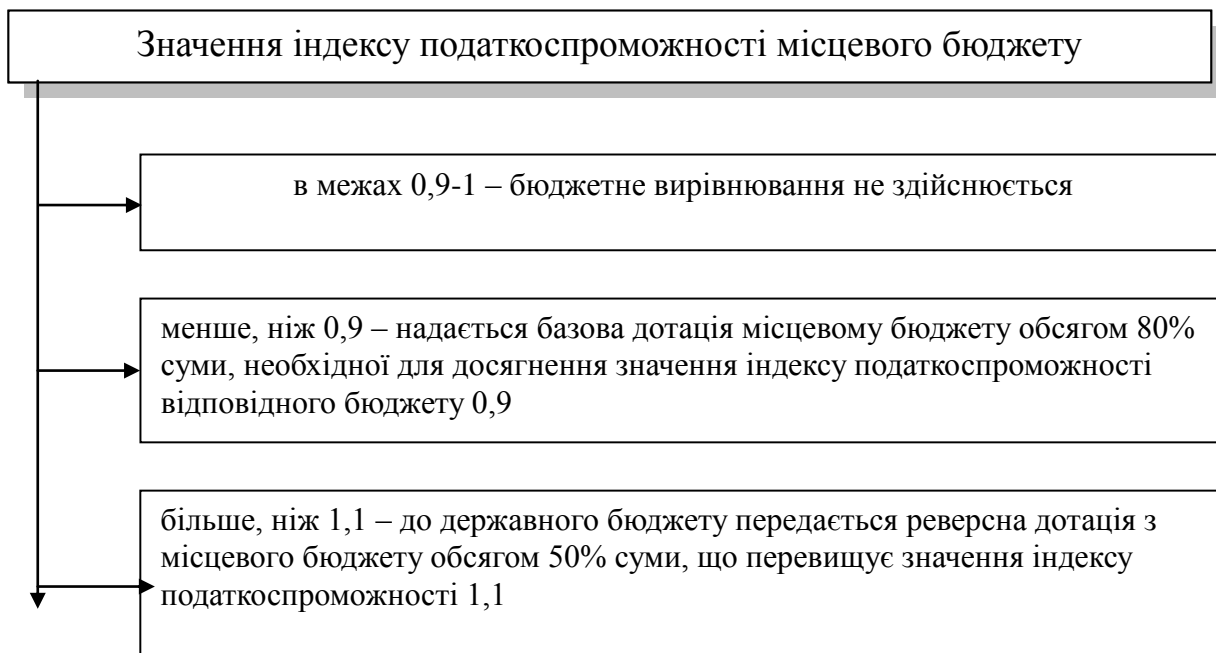

Рисунок 3.2 - Значення індексу податкоспроможності місцевого бюджету та їхній вплив на здійснення бюджетного вирівнювання*

*Примітка. Складено автором на основі даних [32].

Щодо базової дотації, то її обсяги фактичного виконання мали яскраво виражену зростаючу тенденцію у 2017-2019рр. з 1,4 млн. грн. до 17,4 млн. грн., у 2020-2021рр. з 9,2 млн. грн. до 12,1 млн. грн. (рис. 3). Планові розміри базової дотації на 2022р. і 2023р. збільшилися з 6,6 млн. грн. до 7,4 млн. грн., хоча порівняно з 2021р. в 2022р. заплановано майже удвічі менший розмір

дотації, що свідчить про зміцнення фінансової самодостатності місцевого бюджету та зменшення його фінансової залежності від державного бюджету.

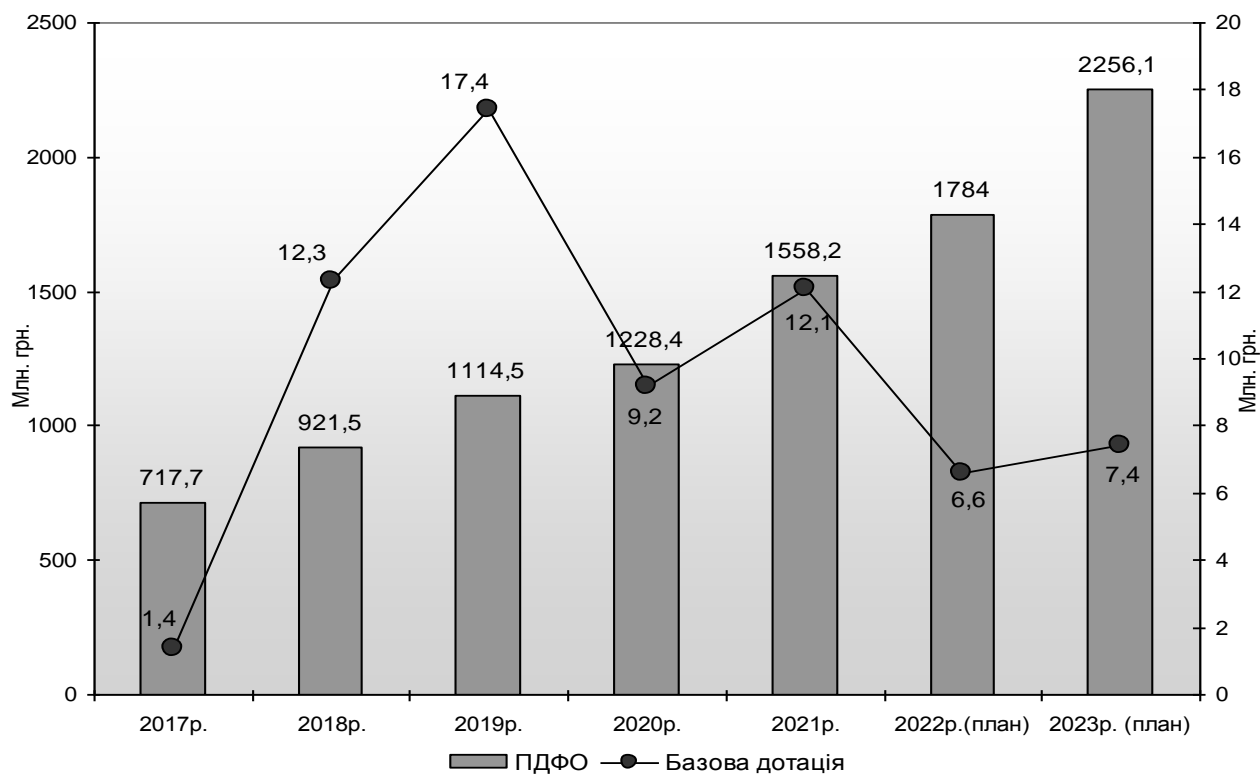

Рисунок 3.3 – Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб і базової дотації до бюджету територіальної громади м. Хмельницького у 2017-2023рр.*

*Примітка. Побудовано автором на основі офіційних даних [4].

Позитивно оцінюючи наявні зміни в організації бюджетних відносин, які спрямовані на розвиток фіскальної децентралізації в Україні і в поствоєний період, вважаємо за потрібне звернути увагу й на проблемні моменти проведених реформ, що потребують вирішення сьогодні:

- незавершеність проведення галузевих реформ та адміністративно-територіальної реформи;
- недостатньо чітке розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування;
- збільшення централізації бюджетних коштів усупереч проголошеній бюджетній децентралізації;

- делегування повноважень від державних органів влади до місцевого самоврядування без необхідного та належного фінансового забезпечення;
- недосконалість методики формування спроможних територіальних громад.

Відтак, на наш погляд, одним із шляхів вирішення зазначених проблем є окреслення напрямків удосконалення фінансового вирівнювання. Тому, поряд із внесеними змінами щодо нормативів зарахування ПДФО та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки до державного бюджету, пропонуємо здійснювати горизонтальне вирівнювання дохідної спроможності бюджету територіальної громади м Хмельницького за надходженнями податку на доходи фізичних осіб.

Враховуючи те, що високу ймовірністю прогнозування має саме податок на доходи фізичних осіб, вважаємо за доцільне розглянути його роль у формуванні доходів місцевого бюджету й внести власні пропозиції щодо збільшення надходження даного податку до бюджету територіальної громади м. Хмельницького. Посилення ролі ПДФО у формуванні доходів місцевих бюджетів почалося з 2015р. із реформуванням бюджетних відносин. Водночас залишається актуальною і потребує свого вирішення проблема неврахування в процесі зарахування ПДФО до різних бюджетів місця реєстрації фізичної особи-платника податку.

Зазначені обставини негативно впливають на бюджетне забезпечення реалізації функцій органів місцевого самоврядування, яке значною мірою залежить також і від розподілу ПДФО між ланками бюджетної системи. З початку 2024р. до бюджету територіальних громад зараховується 64% даного податку (ст. 64, 66 Бюджетного кодексу України) [8]. Тому, для посилення фіскальної та регулюючої функцій зазначеного податку на рівні територіальних громад міст, пропонуємо змінити порядок його розподілу й зарахування до бюджету об'єднаних територіальних громад:

- до доходів загального фонду бюджетів територіальних громад зараховувати замість 64 процентів 70 процентів обсягу податку на доходи фізичних осіб, що

сплачується платниками, зареєстрованими на території відповідної громади, за рахунок зменшення нормативу розподілу ПДФО до державного бюджету;

- зараховувати податок на доходи фізичних осіб до бюджету об'єднаних територіальних громад із врахуванням місця реєстрації платника податку, а не податкового агента;

- здійснювати відшкодування витрат фізичних осіб, включених до податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів бюджету територіальної громади м. Хмельницького, до яких було зараховано сплачений з доходу платником податок із урахуванням нормативів розподілу даного податку між державним і місцевими бюджетами, визначеними у ст. 29, 64, 66 Бюджетного кодексу України.

Варто звернути увагу, що у 2022р. завдяки збільшенню на цей рік до 64% частки податку на доходи фізичних осіб, що зараховується до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування, було передбачено додаткове акумулювання місцевими бюджетами фінансового ресурсу в розмірі 11 млрд. грн. [11].

Результати проведених розрахунків поданої пропозиції щодо зміни нормативів розподілу ПДФО до бюджету територіальної громади м. Хмельницького подано в табл. 3.4.

Таблиця 3.4. Ефект від зміни нормативів розподілу податку на доходи фізичних осіб у доходах бюджету територіальної громади м. Хмельницького (без врахування трансфертів), млн. грн.*

Показники	2022р.			2023р.		
	Фактичний фінансовий ресурс	очікуваний фінансовий ресурс,	приріст фінансового ресурсу	фінансовий ресурс (плановий)	очікуваний фінансовий ресурс	приріст фінансового ресурсу
ПДФО	1558,2	1817,9	259,7	1943,7	2267,7	324,0
Податкові надходження	2367,0	3055,3	688,3	3507,5	4093,3	585,8
Доходи (без врахування трансфертів)	2618,5	3379,5	761,0	3731,0	4354,3	623,3

*Примітка. Розраховано автором на основі власних пропозицій і офіційних даних [4].

Як свідчать дані табл. 3.4, за умови практичної реалізації нашої пропозиції доходи бюджету територіальної громади м. Хмельницького підвищилися би в 2022р. на 259,7 млн. грн., у 2023р. – на 324 млн. грн. З урахуванням збереження частки ПДФО і податкових надходжень у сукупних доходах місцевого бюджету без врахування трансфертів визначили їх очікувані обсяги за умови зміни нормативів розподілу ПДФО. Збільшення надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб. Відтак, обсяги податкових надходжень зросли б у 2022р. на 688,3 млн. грн. (на 29%) і становили б 3055,3 млн. грн., обсяги сукупних доходів бюджету без врахування трансфертів збільшилися б на 761 млн. грн. і становили б на кінець звітного періоду 3379,5 млн. грн.

Крім свого фіскального значення, ПДФО властивий також значний регулюючий вплив, адже від ставки самого податку та умов оподаткування безпосередньо залежить і величина доходів від сплати даного податку до місцевого бюджету. Для підвищення зацікавленості місцевих органів влади в розвитку економіки, збільшенні податкового потенціалу відповідних територій необхідно своєчасно та адекватно оцінювати податкоспроможність регіону. Для збільшенні податкового потенціалу досліджуваної територіальної громади необхідно своєчасно та адекватно оцінювати податкоспроможність регіону (у формулі розрахунку дотацій вирівнювання) виходячи не з фактичних показників податкових надходжень, а з оцінок потенційних можливостей їх збільшення;

3.2. Прогнозування як передумова планування доходів місцевого бюджету

Відповідно до принципу повноти, до бюджету органів місцевого самоврядування повинні бути включені всі доходи, на які має право відповідна територіальна громада, враховуючи територіальний фактор (розташування, отримання об'єкта оподаткування, місце надання суспільної послуги тощо).

Виявивши загальні тенденції розвитку формування доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького ринку для оцінки перспектив їх планування та прийняття ефективних управлінських рішень виконаємо моделювання та прогнозування основних бюджетних надходжень територіальної громади міста (податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, бюджетні трансферти).

Оскільки ми досліджуємо зміну результативних показників (наприклад, податкові чи неподаткові надходження) в динаміці, то побудуємо однофакторні динамічні моделі за відповідних значень достовірної апроксимації (R^2) на основі використання статистично-математичного модуля програми Excel. Як відомо, коефіцієнт кореляції (R) показує щільність зв'язку між факторним і результативним показником, а R^2 - коефіцієнт детермінації, який визначає частку вхідних статистичних даних, які описані побудованою моделлю [35]. Для усунення автокореляції в моделях було додатково включено фактор часу.

Прийняття рішення про адекватність отриманих динамічних моделей до статистичних даних зроблено нами на основі проведеної перевірки моделей на статистичну значущість із використанням F-критерія Фішера для оцінки коефіцієнта кореляції й t-критерія Стьюдента для оцінки коефіцієнтів рівнянь. Так, по F-критерію Фішера визначаємо статистичну значущість коефіцієнта кореляції: якщо розрахункове значення менше від критичного, то коефіцієнт кореляції статистично незначущий. За t-критерієм Стьюдента перевіряємо статистичну значущість коефіцієнтів рівняння: якщо розрахункове значення менше від критичного, коефіцієнт регресії статистично незначущий [40]. Критичні значення статистики для ймовірності 0,95 та обраного числа даних наступні: F - критерій Фішера: $F(5;1) = 6,81$; t - критерій Стьюдента: $t_{(5;1)} = 2,776$. В результаті здійсненого нами моделювання одержано динамічні моделі, які виявилися статистично значущими. Як видно даних з табл. 3.1, отримані динамічні моделі адекватні статистичним даним. Тому на базі цих моделей можна будувати прогноз. Модель неподаткових надходжень іісуєвого бюджету описується параболічною залежністю з додатнім коефіцієнтом при t^2 ; станом на

кінець 2022 р. динамічні зміни активів характеризуються зростаючою віткою параболи.

Таблиця 3.1. Динамічні моделі основних показників доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади*

Показники	Математична залежність: Y – результативний показник, млн. грн.; t – період часу, рік; R – коефіцієнт кореляції	Коефіцієнти моделі	Критерій Стьюдента (t)	Критерій Фішера (F)
Податкові надходження	$y = 406,3 - 26,9t$, $R = 0,9857$	a_0	12,5434	50,5903
		a_1	3,7820	*
Неподаткові надходження	$y = 2660,6t^2 - 17652t + 85277$, $R = 0,9997$	a_0	209,992	1779,66771
		a_1	-57,038	*
		a_2	52,576	
Доходи від операцій з капіталом	$y = 19225,72 + 5889,62t$, $R = 0,9942$	a_0	11,078	126,256
		a_1	11,256	*
Офіційні трасферти	$y = 3671,43 + 1803,23t$, $R = 0,9921$	a_0	5,905	92,528
		a_1	9,619	*
Сукупні доходи	$y = 12961,21 + 2678,33t$ $R = 0,9962$	a_0	20,534	*
		a_1	14,073	198,055

*Примітка. Розраховано автором на основі офіційної даних [4].

В середньому за рік обсяги неподаткових надходжень зростають на 2660 млн. грн. Модель доходів від операцій з капіталом засвідчує щорічне зростання їх обсягів в середньому на 5889,62 млн. грн. Динаміка офіційних трансфертів у часі описується прямолінійною залежністю й засвідчує щорічне зростання їх обсягів у середньому на 1803,23 млн. грн. Зміна в часі обсягів сукупних доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького показує щорічне зростання їх обсягів у середньому на 2678,33 млн. грн. за умови прямолінійної залежності (рис. 3.1).

Доведена адекватність побудованих динамічних моделей статистичним даним дає нам право здійснити прогнозування обсягів досліджуваних показників розвитку доходів місцевого бюджету на найближчі три роки на основі обчислення точкового прогнозу – шляхом підстановки в модель значення прогнозованого періоду й розрахунку довірчого інтервалу прогнозу. Довірчий інтервал прогнозу визначають за формулою [35]:

$$\Delta_y = t_p \cdot \hat{\sigma} \cdot \sqrt{\frac{1}{n} + \frac{(x_p - \bar{x})^2}{\sum (x_i - \bar{x})^2}}, \quad (3.1)$$

де $t_p = 3,182$; σ^2 - залишкова дисперсія регресії; n - кількість спостережень; $x_i - x_p$ - прогнозний період.

Тоді межі прогнозних значень будуть визначатися так [51]:

$$y_p - \Delta_y \leq y_n \leq y_p + \Delta_y, \quad (3.2)$$

Прогнозне значення досліджуваного показника буде обчислюватися так:

$$Y^{np} = Y \pm \Delta_y, \quad (3.3)$$

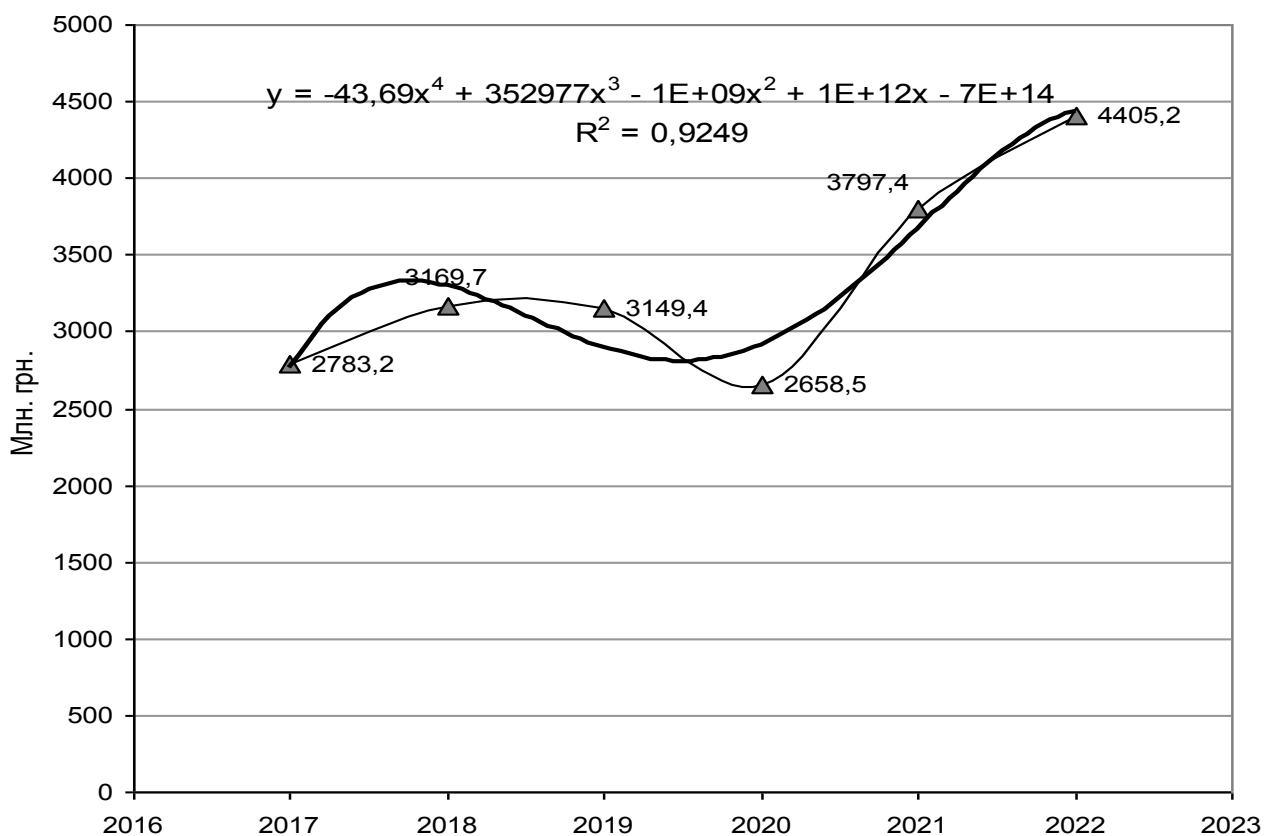

Рисунок 3.1 – Динамічна модель обсягів доходів територіального бюджету м.Хмельницького*

*Побудовано автором самостійно на основі даних [4].

Результати прогнозування представлені в табл. 3.2. Так, податкові надходження бюджету територіальної громади м. Хмельницького в найближчі три роки будуть зростати, обсяги неподаткових надходжень будуть зростати.

Таблиця 3.2. Прогнозування основних показників доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади*

Показники	Динамічна модель прогнозування	Рівень достовірності, R^2	Точковий проноз, млн. грн.	Довірчий інтервал, млн. грн. (Δ_v)	Прогнозне значення, млн. грн. ($Y^{пр}$)
Податкові надходження	$y = 406,3 - 26,9t$,	$R^2 = 0,9716$	244,9	74,18	$244,9 \pm 74,18$
			218	97,77	$218 \pm 97,77$
			191,1	121,54	$191,1 \pm 121,54$
Неподаткові надходження	$y = 2660,6t^2 - 17652t + 85277$	$R^2 = 0,9997$	75146,7	1174,5	$75146,7 \pm 1174,5$
			92082,2	1547,8	$92082,2 \pm 1547,8$
			114338,7	1924,2	$114338,7 \pm 1924,2$
Доходи від операцій з капіталом	$y = 19225,72 + 5889,62t$	$R^2 = 0,9884$	54563,4	10263,2	$54563,4 \pm 10263,2$
			60453,1	13525,7	$60453,1 \pm 13525,7$
			66342,7	16814,7	$66342,7 \pm 16814,7$
Офіційні трансферти	$y = 3671,43 + 1803,23t$	$R^2 = 0,9842$	14490,8	3677,1	$14490,8 \pm 3677,1$
			16294,0	4846,0	$16294,0 \pm 4846,0$
			18097,2	6024,4	$18097,2 \pm 6024,4$

*Примітка. Побудовано на основі офіційних даних [4]

Так, наприклад, у 2023р. планується неподаткових надходжень отримати на суму 66342,7 млн. грн., доходів від операцій з капіталом на суму 16294 млн. грн., а обсягів офіційних трансфертів досягнуть 92082,2 млн. грн. Порівнюючи одержані прогнозні значення ждоходів досліджуваного місцевого бюджету з фактичними значеннями на кінець 2022 р., варто відмітити їх майбутнє зростання за умови подолання негативного впливу військової агресії та відсутності інших кризових явищ. Статистично значущими виявились динамічні моделі, що побудовані для податкових і неподаткових надходжень Тому маємо право робити прогноз, як точковий, так й інтервальний.

Таке прогнозування здійснено на основі досліджених фактичних значень доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2018-2022рр. з виокреситанням технічних можливостей статистично-математичного модуля програми Excel. Побудовані однофакторні динамічні моделі засвідчили можливість здійснення прогнозу лише за обсягами податкових надходжень і

неподаткових надходжень, за рештою показників доходів місцевого бюджету прогноз зробити неможливо, оскільки вільний член динамічної моделі (коефіцієнт a_0) є статистично незначущим, що детально відображено в додатках Г і Д. За цими показниками можливим стало лише визначення загальної тенденції їхнього розвитку, оскільки коефіцієнт a_1 є статистично значущим.

За прогнозними даними в 2023р. планується отримати до бюджету територіальної громади міста податкових надходжень в розмірі 637217 тис. грн., а неподаткових надходжень в розмірі 336055 тис. грн. (рис. 3.2).

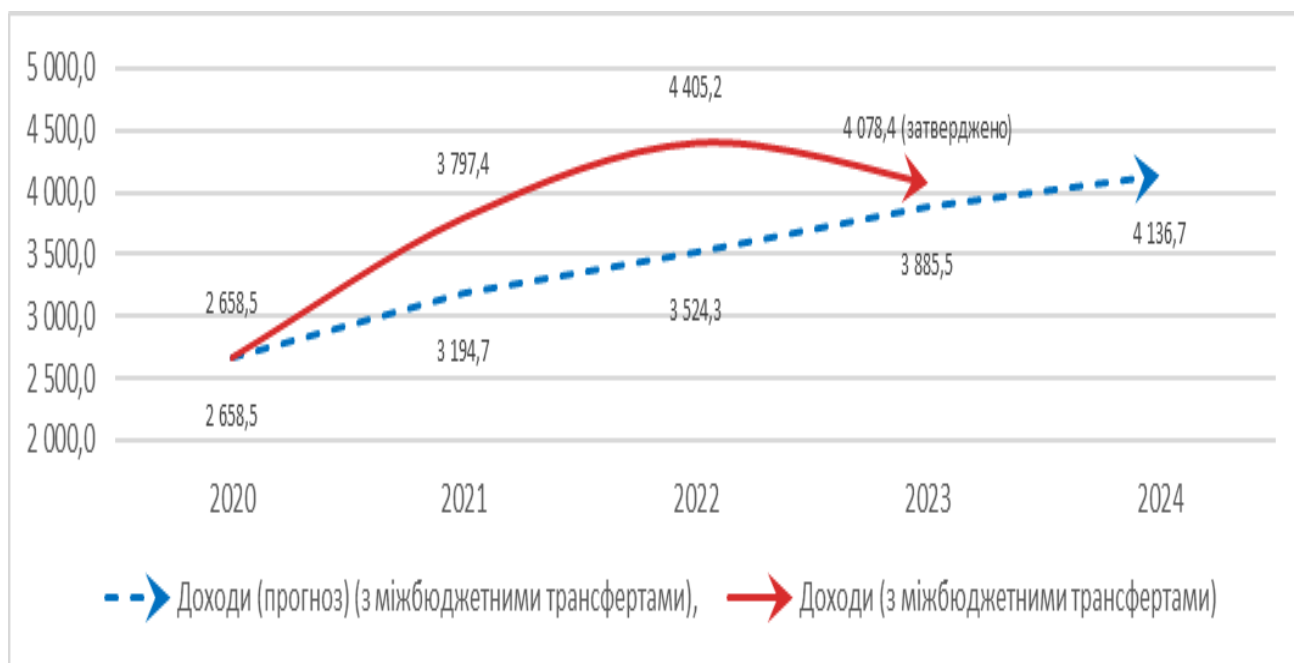

Рисунок 3.2 - Прогноз доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади на 2023-2024рр.*

*Примітка. Сформовано автором на основі даних [4].

Отже бачимо, що фактично розміри доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади перевищують прогнозні значення, подані фінансовим управлінням, та схвалені рішенням виконавчого комітету. Таку різницю між фактичними та плановими значеннями можна пояснити значною кількістю макро- та мікроекономічних потрясінь, які так чи інакше впливають на дохідність бюджету громади.

За прогнозними даними в 2023р. планується отримати до бюджету територіальної громади міста податкових надходжень в розмірі 637217 тис. грн., а неподаткових надходжень в розмірі 336055 тис. грн. Крім того, отримані

нами динамічні моделі демонструють стійку тенденцію до зростання: в середньому обсяги податкових надходжень міського бюджету зростають на 174579,3 тис. грн., а обсяги неподаткових надходжень – на 84080,9 тис. грн. Як видно з табл. 3.3, динамічні зміни показників надходжень бюджету територіальної громади міста Хмельницького змінюються в часі за лінійним трендом, що демонструє тенденцію до зростання щороку в середньому на 103703,9 тис. грн. (надходження від податків), 94415,9 тис. грн. (доходи від операцій з капіталом) та 33622,9 тис. грн. (неподакові надходження).

Таблиця 3.3. Динамічні моделі надходжень бюджету територіальної громади м.Хмельницького*

Показники	Динамічна модель	Рівень апроксимації, R^2	Тенденція	Розмір середньорічного зростання, тис. грн.
Податкові надходження	$y = 105959,3 + 103703,9t$	$R^2 = 0,9731$	зростання	103703,9
Неподаткові надходження	$y = 12364,5 + 33622,9t$	$R^2 = 0,9921$	зростання	33622,9
Доходи від операцій з капіталом	$y = 16319,1 + 94415,9t$	$R^2 = 0,9750$	зростання	94415,9
Офіційні трансферти	$y = 8703,5 + 12931,7t$	$R^2 = 0,8211$	зростання	12931,7
Сукупні доходи	$y = 21003,4 + 12249,8t$	$R^2 = 0,8940$	зростання	12249,8

*Примітка. Побудовано на основі офіційних даних [4].

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що результати здійсненого доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького повинні братися фінансовим відділом за основу перед початком складання проекту бюджету міста в частині планування його доходів. Показники доходів місцевого бюджету в розрізі їх основних груп мають позитивні тенденції збільшення в найближчі планові роки з доволі високим показником адекватності побудованих моделей.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження теоретичних і практичних засад планування доходів місцевих бюджетів на прикладі бюджету територіальної громади м.Хмельницького сформульовано та обґрунтовано наступні висновки і пропозиції.

Планування доходів місцевих бюджетів є одним із необхідних етапів бюджетного процесу на місцевому рівні, який певним чином дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів у територіальному аспекті, що сприятиме підвищенню дієвості бюджетної політики органів місцевого самоврядування. Підвищення якісного рівня планування доходів місцевих бюджетів сприятиме результативності інституційних змін бюджетної системи України. Головним питанням у методології планування доходів місцевих бюджетів є визначення його методів: аналітичний метод, нормативний метод, балансовий метод, метод коефіцієнтів, програмно-цільовий метод.

Застосування програмно-цільового методу планування доходів міського бюджету передбачає дотримання таких принципів: політичний підхід, взаємозв'язок бюджетного планування з прогнозуванням соціально-економічного розвитку та комплексний підхід до основних прогнозних показників; принцип забезпечення провідної ролі бюджетного планування в системі фінансового планування; принцип єдності у використанні показників, методики, законодавчої та нормативної бази, бюджетної класифікації; стабільність; директивність; безперервність; повнота бюджету; періодичність складання і затвердження бюджету; реальність показників бюджету; збалансованість дохідної і видаткової частин всіх бюджету; гласність в процесі складання та затвердження бюджету; принцип формування резервів. Використання вказаних принципів дає змогу надати бюджетному плануванню відповідного змісту, визначити його параметри, сформулювати механізм впливу на соціально-економічні процеси відповідно до економічної ситуації та

конкретного етапу розвитку суспільства.

Проведений аналіз виконання доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького за дев'ять місяців 2022р. сукупні доходи місцевого бюджету фактично перевиконані лише по загальному фонду на 107,8%, а по спеціальному фонду – недовиконання на 41%, що засвідчує фактичне недоотримання коштів на потреби розвитку громади міста. Перевиконання плану спостерігаємо за податковими надходженнями загального (на 9,2%) та спеціального фонду (на 28,2%) бюджету. Оцінка обґрунтованості планування доходів місцевого бюджету засвідчила, що перевиконання по сукупних доходах досліджуваного бюджету було лише в 2017р. і 2021р.; по загальному фонду – у 2017р., 2020-2021рр., а по спеціальному фонду бюджету - 2018-2019рр. і 2022р.

Фактичні розміри доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади перевищують прогностні значення, подані фінансовим управлінням, та схвалені рішенням виконавчого комітету. Таку різницю між фактичними та плановими значеннями можна пояснити значною кількістю макро- та мікроекономічних потрясінь, які так чи інакше впливають на дохідність бюджету громади.

Аналіз практики формування доходів територіальної громади м. Хмельницького дає підстави відмітити, що на 90% доходи бюджету сформовані за рахунок доходів загального фонду й на 10% - за рахунок доходів спеціального фонду. Аналіз сформованих доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького у 2018-2022рр. за бюджетною класифікацією доходів виявив, що більш як 60-70% доходів становлять податкові надходження (на кінець 2022р. - 62,3%), неподаткові надходження – не більше 5-8%, доходи від операцій з капіталом – приблизно 1% , а офіційні трансферти – 30-40%, що засвідчує помірну залежність даного бюджету від коштів державного бюджету. Динаміка структури податкових надходжень досліджуваного місцевого бюджету за формою оподаткування вказує на домінуючу роль прямих податків.

Дослідження структури податкових надходжень бюджету територіальної громади м. Хмельницького показало, що на кінець 2022р. половину їх формує

податок на доходи фізичних осіб, 17% - єдиний податок суб'єктів малого бізнесу, 8% - доходи від плати за землю 4% акцизний податок, а частка рештки податків є незначною. Незважаючи на важливу роль податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів, досить важливими для досліджуваного бюджету залишаються офіційні трансферти як засіб надання фінансової допомоги держави, питома вага яких в сукупних доходах бюджету зменшилася становила 31%.

Важливою статтею доходів бюджету територіальної громади є кошти, отримані з державного бюджету у вигляді субвенцій, а також субвенції з інших місцевих бюджетів, частка яких становила 17%. Зростання частки міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів і значне перевищення цього показника над часткою податкових надходжень свідчать про те, що існуючий порядок формування місцевих бюджетів недостатньо стимулює місцеві органи влади до активних дій щодо наповнення бюджетів та є чинником ризику для економічного й соціального розвитку регіонів і національної економіки.

Через військовий стан місцеві бюджети зазнали розбалансованості та стикнулися з багатьма викликами, пов'язаних із формуванням доходів органів місцевого самоврядування, а також їх розподілом та використанням у таких складних умовах. Проведений аналіз дозволяє відзначити певні тенденції у формуванні доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в умовах воєнного стану: відсутність проблем із надходженнями до місцевого бюджету, зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб через виплати військовослужбовцям (частка 74,2%), зростанні надходжень від податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності. Разом з тим, прослідковується й незначне зменшення надходжень від єдиного податку, незважаючи на можливість його не сплачувати частині платників, плати за землю, а також акцизного податку. Суттєво зменшилися надходження від неподаткових платежів до місцевого бюджету внаслідок скорочення власних надходжень бюджетних установ і організацій міста.

Послідовне застосування принципу еквівалентності при формуванні доходів місцевих бюджетів дасть змогу створити передумови для збільшення обсягів та підвищення якості суспільних благ і послуг (за збереження існуючого рівня доходів), підвищення ефективності функціонування місцевих бюджетів та реалізації конкурентних переваг досліджуваної територіальної громади.

Окрім невідповідності вітчизняного бюджетного планування і прогнозування світовим практикам прогнозування, в територіальних громадах існує стійка недовіра до правдивості планових показників через їх постійну зміну у процесі виконання місцевих бюджетів на поточний рік. Очевидно, що такі неодноразові зміни до планових показників місцевих бюджетів, які спостерігаються у кожному бюджетному періоді, спричиняють інфляційні очікування, що, своєю чергою, ще більше буде погіршувати виконання планових показників місцевих бюджетів в розрізі груп їх надходжень.

Для покращення якості планування доходів місцевих бюджетів пропонуємо вжити таких заходів Хмельницькій територіальній громаді:

- 1) оновити методики планування основних бюджетоутворюючих податків і надати можливість платникам податків із ними ознайомитися, тобто зробити їх публічно доступними;
- 2) щороку висвітлювати не тільки планові показники доходів, а й їх інформаційну базу з конкретними цифрами і детальним поясненням методології їх розрахунку;
- 3) створити незалежний експертний орган, який створюватиме прогнози доходів для оперативного планування їх обсягів при складанні проекту місцевого бюджету;
- 4) створити програмне забезпечення для мінімізації впливу людського фактору на створення прогнозів і плануів доходів бюджету територіальної громади міста, однак залишити експертні оцінки як метод планування, оскільки у програмному забезпеченні неможливо врахувати всі макроекономічні тенденції і загрози.

Виправлення помилок, які нині існують у плануванні бюджетних доходів, дасть можливість уникнути помилкового або свідомого завищення дохідної частини бюджету з подальшою необхідністю у процесі виконання бюджету екстреного скорочення видатків або пошуку джерел їх покриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану: сучасний стан та оцінка нових підходів. URL. <https://decentralization.gov.ua/news/15207?page=2>
2. Барабаш Н.М. Планування доходів місцевих бюджетів України. Наукове мислення. URL. <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/60-dvadtsyat-devyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/740-pro>
3. Богач Ю. Пріоритети вдосконалення бюджетної політики формування доходів місцевих бюджетів. Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ. 2021. Вип. 1. С. 12-17.
4. Бюджет міста Хмельницького за 2018-2022рр. URL. <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22201100000/info>
5. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 [1] с.
6. Бюджетна система : підручник / за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
7. Бюджетні інструменти фінансування МЕР. Федерація канадських муніципалітетів / Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020р. URL. https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/602/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_2.pdf
8. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010р. №2456-VI. URL. search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_07_08/T102456.html
9. Бліщук К. М. Управління місцевими фінансами в умовах воєнного часу: проблеми та можливості для їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск №43. URL. [Users/Адміністратор/Contacts/Videos/Documents/Downloads/](https://www.economyandcommunity.com/users/administrator/contacts/videos/documents/downloads/)
10. Вігура О.М., Литвинчук І.В. Класифікація доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Житомирського державного технологічного університету*.

2017. № 4. С. 26-30.

11. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viyny-prohnoz-tendentsiy>

12. Глущенко А. С. Формування самодостатніх фінансово спроможних територіальних громад в Україні: стан, проблеми та перспективи. *Проблеми економіки*. 2019. №2(40). С. 126-133.

13. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку*. 2020. №45. С. 225-232. URL : <http://www.market-infr.od.ua/uk/45-2020>

14. Горин В.П., Савчук С.В. Резерви нарощення фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. №13. С. 11-20.

15. Грабчак К. М., Матвійчук В. І. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. №3(31). С. 149-158.

16. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.

17. Десятнюк О., Шаповалов Є. Актуальні питання формування дохідної частини місцевих бюджетів у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Світ фінансів*. 2020. № 3(64). С. 76-86.

18. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова КабінетМіністрів України №252 від 11.03.2022р. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhativ-u-period-voyennogo-stanu-252>

19. Джерела доходів місцевих бюджетів : матеріали експертної Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні (за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та проекту «SKL International»). Київ, 2019. 19 с.

20. Добош Н.М., Данилків Х.П., Гориславець П.А. Формування доходів об'єднаних територіальних громад в умовах удосконалення податкового

законодавства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. №4. С. 46-51.

21. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне. URL. <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets>

22. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року №280/97-ВР. URL. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

23. Зелик С. С. Досвід формування бюджетів територіальних громад у країнах з розвинутою економікою. *Економічний вісник університету*. 2018. №34/1. С. 245-250.

24. Казюк Я. В. Венцел, І. Герасимчук. Джерела доходів місцевих бюджетів <http://decentralization.gov.ua>

25. Кіт В.І. Неподаткові надходження у системі доходів місцевих бюджетів: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/1-52/22.pdf>

26. Квасниця О.В., Русін В.М. Дослідження резервів збільшення дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Технологічний аудит і резерви виробництва*. 2019. №1. С. 35-45.

27. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади; Асоціація міст України. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

28. Козоріз Л.О. Аналіз методик прогнозування основних бюджетоутворюючих податків. Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/2018-10-23-analysis-of-the-forecasting-methodology-of-3-main-budget-forming-taxes.pdf>

29. Конституція України 254к/96-ВР, URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

30. Гшладких В.В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *Бізнесінформ*. 2020. №3. С. 328-335.

31. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. №3(56). С. 7-18.

32. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
33. Макогон В. Д. Податкові надходження у системі формування доходів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2019. №41. С. 188-195.
34. Малиняк Б., Горин В., Письменний В.; за ред. Б. Малиняка. Аналізуємо бюджет – доступно про головне. Тернопіль: Zazaprint, 2017. 78с.
35. Маренич О. М. Система доходів місцевих бюджетів та її розвиток (на прикладі відповідного бюджету). *Економічний простір*. 2019. №143. С. 109-120.
36. Маркуц Ю., Заджорожна Л. Місцеві бюджети – що з виконанням за перші три місяці повномасштабної війни? URL. <https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhety-shho-z-vykonannyam-za-pershi-try-misyatsi-povnomasshtabnoyi-vijny/>
37. Матвійчук В. І., Грабчак К. М. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. №3(31). С. 149-158.
38. Місцеві бюджети в умовах війни: регіональний вимір та джерела наповнення. URL: <https://od.org.ua/uk/miszevi-budgeti-v-umovah-vijni/>
39. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. І перероб. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
40. Міщенко Д.А., Міщенко Л.О. Удосконалення механізму управління бюджетними видатками в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. №3. С. 13-16.
41. Міщенко Д.А., Міщенко Л.О. Application of cluster analysis to determine the level of the budget potential of the Ukrainian regions. *Науковий вісник Полісся*. 2018. №2. С. 179-185.
42. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.
43. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360с.

44. Пальчук В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. №6. С. 41-51. URL. <http://7nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr6.pdf>.
45. Посаднева О. М., Рибіцька Я. М. Проблематика бюджетного планування в умовах економічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Випуск 36. С. 123-129.
46. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2022. Випуск 35. С.25-32.
47. Письменний В. Дотації у забезпеченні фінансового потенціалу територій. *Світ фінансів*. 2018. №1. С. 70–81.
48. Синиця М.В. Особливості формування доходів бюджету територіальної громади міста в умовах воєнного стану. *Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції конференцію «Світ наукових досліджень. Випуск 26» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 22-24 січня 2024р.) / за ред. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2024. <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5290/>*
49. Синиця М. В. Методи планування доходів місцевих бюджетів. Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 1 грудня 2023 р.). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С.172-174.
50. Стеценко Т. В., Яременко В.Г., Овчаренко К.В. Оцінка виконання доходів місцевих бюджетів України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. №3. С. 292-397.
51. Трусова Н., Сизоненко О. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Світ фінансів*. 2018. №3(56). С. 19-27.
52. Хотенко О., Смірнова О. Податкові джерела доходів місцевих бюджетів. ГО «Інститут податкових реформ», 2017. : <http://ngoipr.org.ua/blog>

53. Чугунов О.І. Формування бюджетів місцевого самоврядування у системі суспільного розвитку територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2018. №38. С. 153-161.

Виконала студентка магістратури спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування денної форми навчання
«15» січня 2024 р.

_____
Підпис

Маріна СИНИЦЯ

_____
Ім'я, прізвище

Науковий керівник
к.е.н., доцент
«15» січня 2024 р.

_____
Підпис

Наталія ТКАЧУК

_____
Ім'я, прізвище

Робота допущена до захисту:
завідувачка кафедри
к.е.н., доцент
«16» січня 2024 р.

_____
Підпис

Алла КРУШИНСЬКА

_____
Ім'я, прізвище

ДОДАТКИ

Таблиця А.1. Структура та динаміка податкових доходів Хмельницької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.*

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Темп росту 2022/ 2020, %
	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	умлн. грн.	у %	
Загальнодержавні податки і збори	1382,9	73,3	1742,5	73,6	2823,7	80,5	104,2
Податок на доходи фізичних осіб	1228,4	65,1	1558,2	65,8	2612,8	74,5	112,7
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	1,64	0,09	1,40	0,06	5,93	0,17	262,0
Акцизний податок	152,3	8,1	180,5	7,6	202,1	5,8	32,7
акцизний податок на пальне	72,9	3,9	92,6	3,9	31,8	0,9	-56,3
Екологічний податок	0,7	0,0	1,1	0,0	1,7	0,0	135,1
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	-0,33	-0,02	1,33	0,06	1,12	0,03	-441,4
Місцеві податки і збори	503,8	26,7	624,5	26,4	683,8	19,5	35,7
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	25,6	1,4	34,8	1,5	45,4	1,3	77,1
Плата за землю	158,1	8,4	185,3	7,8	185,9	5,3	17,5
Транспортний податок	1,2	0,1	0,8	0,0	0,9	0,0	-25,2
Єдиний податок	318,5	16,9	402,5	17,0	449,4	12,8	41,1
Туристичний збір	0,3	0,0	1,0	0,0	1,9	0,1	464,3
Збір за місця для паркування транспортних засобів	0,02	0,0	0,03	0,0	0,43	0,01	2098,38
Разом податкових доходів	1886,7	100,0	2367,0	100,0	3507,5	100,0	85,9

*Примітка. Сформовано автором на основі даних Звітів про доходів виконання бюджету [4]

Таблиця Б.1. Структура та динаміка міжбюджетних трансфертів, що перераховані із бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. іншим бюджетам *

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Темп приросту, 2022р. до 2020р., у %
	Мн. грн.	у %	Млн. грн.	у %	Млн. грн.	у %	
Реверсна дотація	71,3	93,4	73,3	83,8	12,7	21,2	-82,1
Субвенція з місцевого бюджету на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування	0,2	0,3	0,3	0,3	0,7	1,1	241,0
Інші субвенції з місцевого бюджету	0,7	0,9	8,5	9,7	0,1	0,1	-88,4
Субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на виконання програм соціально-економічного розвитку регіонів	4,1	5,4	5,3	6,1	46,6	77,5	1036,8
Всього	76,3	100,0	87,4	100,0	60,1	100,0	-21,2

*Примітка. Сформовано автором на основі даних Звітів про доходів виконання бюджету [4]

Таблиця В.1. Результати прогнозування обсягів податкових надходжень бюджету територіальної громади м.Хмельницького*

<i>Податкові надходження, млн. грн.</i>								
SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,992816			174579,3				
R Square	0,985684			66091,1				
Adjusted R Square	0,980912			0,992816				
Standard Error	14542,05							
Observations	5							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	43680334992	4,37E+10	206,5544	0,00073			
Residual	3	634413929,1	2,11E+08					
Total	4	44314748921						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	174579,3	15251,83401	11,44645	0,001431	126041,2	223117,4	126041,2	223117,4
X Variable 1	66091,1	4598,60098	14,372	0,00073	51456,3	80725,9	51456,3	80725,9
		Прогноз						
Точковий		Інтервал						
6	571125,9	156235,00						
7	637217	205901,02						
8	703308,1	255968,55						

Таблиця Г.1. Результати прогнозування обсягів неподаткових надходжень бюджету територіальної громади м.Хмельницького*

<i>Неподаткові надходження, млн. грн.</i>								
SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,948256							
R Square	0,899189							
Adjusted R Square	0,865586							
Standard Error	22005,2							
Observations	5							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	1,3E+10	1,3E+10	26,7587	0,014019			
Residual	3	1,45E+09	4,84E+08					
Total	4	1,44E+10						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	84080,9	23079,25	3,64313	0,03566	10632,42	157529,4	10632,42	157529,4
X Variable 1	35996,3	6958,656	5,17288	0,01401	13850,75	58141,85	13850,75	58141,85
Точковий проноз								
6	300058,7	236416,6						
7	336055	311571,8						
8	372051,3	387334,6						